

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer: 117

KERKELIJK LEVEN

E.A. de Boer

Vijf huwelijksformulieren

MEDITATIEF 123

A.S. van der Lugt

Geloven en zien

UIT ALLE VOLKEN 124

W.M. Bakker

Telefoon

ACHTERGRONDEN 125

A.L. Th. de Bruijne

Een modern handboek
met christelijke visieOPVOEDING EN
ONDERWIJS 129

J. Baas

Gehoorzaamheid: mug je
dat nog vragen?EVANGELISATIE
EN ZENDING 134

J. Glas

Ik geloof wel maar er iets is

LIED VAN DE WEEK 138

A. de Heer-de Jong

Onze Vader (1)

en verder...

Uit de kerken

Persbericht

KERKELIJK LEVEN / E.A. de Boer

VIJF HUWELIJKS- FORMULIEREN

De Acta van de generale synode, gehouden te Leusden in 1999, zijn eindelijk verschenen. Tijd om de mouwen op de stropen en de tanden erin te zetten. Er is voor kerkenraden werk aan de winkel! De kerken hebben in het vorig jaar door middel van afgevaardigden vergaderd. Een vol jaar later ligt het boekwerk met besluiten op tafel. Ik neem het huwelijksformulier (artikel 52 van de Acta) ter hand, geef een voorproefje en laat u weten hoe het smaakt. In sommige kerken zal dit nieuwe formulier al in gebruik genomen zijn. De besluittekst schijnt al op internet verkrijgbaar geweest te zijn. Ik weet weinig van 'downloaden' en wachtte dus tot het boek in mijn doodgewone brievenbus kwam. Veel kerkenraden moeten nog met de ratificatie beginnen. Om u een beetje werk te besparen neem ik u in dit artikel bij de hand.

Snelle veranderingen

Het klassieke huwelijksformulier, geschreven door Petrus Datheen, dateert uit de 16^e eeuw. Met enige wijzingen in 1933 bleef het eeuwen lang in hoofdzaak gelijk. Het formulier dat in de Gereformeerde Ker-

ken tot voor kort in gebruik was, stamt pas uit 1975. Toen gaf de synode van Kampen een proeve vrij. In 1981 stelde de synode van Arnhem het vast. In 1986 kreeg het een plaats in het complete *Gereformeerd Kerkboek*. Maar het was geen lang leven beschoren. In 1996 gaf de syno-

de van Berkelen Rodenrijs een 'tussentijds' formulier vrij. Nu is dat dan vervangen door het nieuwe huwelijksformulier. Het klassieke formulier heeft liet dus drie eeuwen uitgehouden. In mijn jeugd was dat nog volop in gebruik. Zijn opvolger, de versie van Kampen, slechts zes jaar. Daar zijn mij vrouw en ik mee getrouwd. Het formulier, zoals in het kerkboek opgenomen, heeft het vijftien jaar uitgehouden. Aan het begin van de jaren negentig klonk de roep om vernieuwing, niet alleen van de taal, maar vooral van de inhoud van het formulier. Ik heb een paar huwelijken mogen bevestigen met het tussentijdse formulier. Als onze dochters in de Here trouwen, zal dat nu met het nieu-

we gebeuren. Ik ben in mijn korte leven van slechts 43 jaar dus al aan het 5^e formulier boe! Er wordt wel gezegd dat de kerkelijk molens langzaam malen. Maar in dit bijzondere geval is het verrassend snel tot een nieuw formulier gekomen. De wieken gaan steeds sneller draaien in de wind van veranderingen. Wat is de winst? Of is er door 'allerlei wind van leer' verlies geboekt?

Van de 16e eeuw tot 1981

Ik heb het oude, klassieke formulier nog eens gelezen: over de 'heilige huwelijks staat'. Bij de afkondiging werd gezegd dat het paar 'begeert deze heilige staat in de naam Gods te beginnen en zalig tot zijn lol te voleindigen.' Mooie, geladen zinnen, die voor meerdere van de generaties van nu niet meer verstaanbaar zijn. Maar ook inhoudelijk konden bepaalde zinnen niet blijven staan. Dat Eva de 'huisvrouw' van Adam is, kon in 1975 niet meer zo gezegd worden. De 'gave der onthouding' werd geschrapt, als ook de verwijzing naar Gen. 3:16, 'Tot uw man zal uw begeerte zijn en hij zal over u heerschappij hebben'. Met deze woorden fundeert de HERE niet het gezag van de man over zijn vrouw, maar spreekt Hij uit hoe ten gevolge van de val de man zijn macht zal misbruiken. De brede aanhaling van Mat. 19:3-9 met Jezus' waarschuwing tegen echtbreuk in het klassieke formulier werd teruggebracht tot één samenvattende zin. De vrouw wordt sinds 1975 ook niet langer benoemd als 'het vrouwelijk vat, het zwakste.' Rij herlezing van het oudste formulier valt het mij op dat ik niet kan vinden dat van Sara gezegd werd: zij noemde Abram 'haar heer.' Blijkbaar is dat al voor mijn jeugd uit de tekst gehaald. Dat betekent dat gedurende de 20^e eeuw de positie van man en

vrouw ten opzichte van elkaar anders benoemd werd. Het kwam nog niet tot grote wijzigingen, maar de aanzet was al vroeg aanwezig. De maatschappij veranderde immers, en daarmee het zicht op de verhouding tussen man en vrouw. Je kunt ook zeggen: we kregen er oog voor dat het formulier meer de maatschappelijke verhouding tussen man en vrouw, zoals men die gewend was, vastlegde én dat die rolverdeling niet perse bijbels was. Toch doet het me wat, het klassieke formulier herlezen. Maar mijn hang naar barokke taal en oude vormen verhindert niet dat ik blij was toen eerst Kampen 1975 en daarna Arnhem 1981 ons een herzien formulier gaf.

Van 1975 tot 1996

De herziening van het formulier in Kampen, voltooid in Arnhem 1981, betrof vooral de taal en vormgeving. De inhoud van de toespraak na de trouwbeloften werd verplaatst naar de uiteenzetting ervoor. De verwijzing naar Gen. 3:16 verviel. De eerste 2 punten uit het onderwijzend gedeelte werden als doelstelling van het huwelijk vertolkt. Herschreven werd ook de passage over de onderlinge verhouding van man en vrouw in het huwelijk. Daarmee werd het 'ten derde' van dit onderwijs verzelfstandigd. De tekst van de trouwbeloften werd vereenvoudigd, zodat elke suggestie als zou het burgerlijk gesloten huwelijk overgedaan worden, werd weggenomen. In de tekst van Arnhem 1981 werd het hoofd zijn van de man naar Ef. 5 zo uitgelegd: '... , zo heeft de man als hoofd gezag over zijn vrouw.' Merkwaardig is dat dit zo niet in het klassieke formulier én evenmin in de proefversie van Kampen 1975 gesteld werd. In het klassieke

KERNREDACTIE

DRC G.J. VAN MIDDELKOOP,
PROF DR B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN

DR E.A. DE BOER, DRS B. BOS,
DRS. A.L. Th. DE BRUIJNE,
DRS. I.D. HAARSMMA, DRS P. HOUTMAN,
DRS B. LUITEN, DRS K. DE VRIES.

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
DRS A.S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Meulenbeldlaan 159, 7602 XK Almelo,
tel. 0546-870843 E-mail: reformatie@wxs.nl

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Media bv, Bedum. Technische Realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum.

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636. Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie),
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING. Bonk: 66.30.92.620

ABONNEMENT

f 92,50 per jaar Studenten f 77,- per jaar
(binnenland), f 179,- per jaar (buitenland.
zeepost) Opzegging dient 1 maand voor
het verstrijken van het lopende jaar te
geschieden

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

formulier stond dat de man moest weten 'dat God u gezet heeft tot hoofd der vrouw, opdat gij haar – naar uw vermogen- verstandig zoudt leiden, onderwijzen, troosten en beschermen, gelijk het hoofd het lichaam regeert, ja, gelijk Christus het Hoofd, de wijsheid, de troost en de bijstand zijner gemeente is.' Hoewel dus in het 16e eeuwse formulier geen 'gezag' stond, heeft de taalkundige herziening van 1975-1981 daar wel de consequentie uit getrokken. Maar juist tegen deze uitleg van Ef. 5 rees al gauw bezwaar. Inhoudelijk werd het klassieke formulier maar weinig verwijzigd. Dat verklaart mede waarom het al na twintig jaar tot een nieuwe poging kwam.

Van 1996 tot 1999

Op de tafel van de synode van Berkel en Rodenrijs lag in 1996 het verzoek van een aantal kerken om tot een nieuw formulier te komen. Er lag zelfs een concreet voorstel van de kerk te Zwolle-Centrum. Tijdens de zittingsperiode heeft een commissie al aan zo'n vernieuwing gewerkt. Dit resulteerde in het tussentijdse formulier dat werd vrijgegeven. Dat gebeurde mét de opdracht aan een nieuw deputaatschap om 'verder te werken aan herziening van het huwelijksformulier, met verwerking van de reacties uit de kerken op het voorgelegde formulier.' Wat waren precies de 'tussentijdse wijzigingen'?

Die betreffen, wat de inhoud betreft, eigenlijk alleen de passage over de verhouding van man en vrouw in het huwelijk. Het 'oude' formulier uit 1981 sprak van het gezag van de man over zijn vrouw. Het tussentijdse formulier herschreef de uitleg van Ef. 5 zo:

'Christus heeft zijn gemeente liefgehad en zich helemaal voor

haar gegeven. Zo moet de man met liefde en zelfverloochening het hoofd zijn van zijn vrouw; hij moet zich verantwoordelijk weten voor haar welzijn, haar geborgenheid en goede leiding geven. Zo gaat hij haar voor in een leven met de Here.'

De passage over de vrouw is nauwelijks veranderd. Het 'oude' formulier zei dat de vrouw 'zich gehoorzaam moet toevertrouwen aan de leiding van haar man.'

Het tussentijdse laat het woordje 'gehoorzaam' weg en vervangt het door 'met liefde.' Dat correspondeert met het schrappen van het woord 'gezag'.

Ook de slotzin van deze passage klinkt iets anders: 'Als liefde en trouw man en vrouw verbinden en zij niet voor zichzelf leven, maar voor elkaar, vertonen zij de eenheid die er is tussen Christus en zijn gemeente.' Na het eigene van man en vrouw wordt zo het gezamenlijke op fraaie wijze verwoord.

In de verwoording van de vragen aan bruid en bruidegom zijn deze wijzigingen doorberekend.

- Het 'geef haar leiding' is geworden: 'haar voor te gaan'.
- De zin "Wees trouw in de uitoefening van uw beroep, zodat u in staat bent uw gezin te onderhouden en andere mensen te helpen" is helemaal vervallen.
- In de vraagstelling aan de bruid zijn de woorden 'aanvaard gehoorzaam zijn leiding en volg hem' vervangen door: 'hem te helpen en te volgen'. Daarin is opgenomen een deel van de oude toevoeging: 'Vrees de Here, wees uw man tot hulp en zorg ook goed voor uw gezin.'
- Ook het 'leef ingetogen en tooi u met het sieraad van goede werken' naar 1 Pet. 3 werd geschrapt.

Ik bleef op dit punt wat langer bij de wijzigingen van het tussen-

tijdse formulier staan, omdat die in de nieuwste versie behouden zijn.

Kleinere correcties waren er ook. In de waarschuwing tegen echtbreuk in het onderwijzend deel is de toevoeging 'dat God zeker niet ongestraft zal laten' uit pastorale overwegingen geschrapt.

1999, het definitieve Formulier

Deputaten, benoemd door de GS Berkel en Rodenrijs 1996, hebben hun opdracht zo opgevat dat die herziening zowel op inhoudelijk als op taalkundig vlak moest liggen. De basisstructuur van het klassieke formulier is behouden, maar toch is het duidelijk een nieuw formulier geworden. De wijze van zeggen is op onderdelen veranderd én het taalkleed is in zijn geheel vernieuwd. Een belangrijk argument ter synode was immers dat het onderwijs over het huwelijk in deze tijd duidelijk moet zijn. Uit de vragen van de kerken was gebleken dat dat van het 'oude' formulier niet meer gezegd kon worden.

De synode deelde dat argument (hoewel het niet onderbouwd is: dat verzuim is op weg naar Leusden goedge maakt). Deputaten melden: 'Ons doel is geweest opnieuw te verwoorden wat de Schriften over het huwelijk zeggen, verstaanbaar voor kerkgangsters op de drempel van de 21^e eeuw.' (*Rapport deputaten*, in: *Generaal Synodale Publicaties*, p. 11).

De synode noemt als gronden onder het besluit: 'vanuit de kerken is op algehele herziening van het huwelijksformulier aangedrongen'. En 'het nieuwe huwelijksformulier brengt het bijbels onderwijs over het huwelijk in duidelijke taal en op evenwichtige manier onder woorden.' Na bestuderingen ben ik het daar van ganscr harte mee eens. Laten de kerken bij kennisname van de

Acta ook hierop letten: het besluit dit nieuwe formulier vrij te geven werd met bijna algemene stemmen genomen.

We drukken hieronder de tekst van het nieuwe formulier af, zonder de tekstverwijzingen in de marge. Die krijgt u binnenkort in het katern dat deputaten aan de kerken aanbieden. Ik voeg een nummering van de paragrafen toe, zodat ik daarnaar in mijn commentaar kan verwijzen.

Huwelijksformulier Voor gebruik in de gemeente van Christus

Gemeente van onze Here Jezus Christus,

Wij zijn hier bij elkaar om het huwelijk van N.N. en N.N. aan de Here op te dragen en Hem om zijn zegen te vragen. Laten **we** eerst nagaan wat het Woord van God over het huwelijk zegt.

1. Instelling

Het huwelijk is geen uitvinding van mensen, maar een instelling van God. Dat blijkt direct aan het begin van de geschiedenis. Nadat God hemel en aarde had geschapen, vormde Hij de mens als man en vrouw. Hij schiep hen naai- zijn beeld en gaf hun samen de opdracht de aarde te beheren en in cultuur te brengen. God had eerst de man geschapen. Hij liet hem ervaren dat het niet goed was alleen te zijn. Onder alle levende wezens trof Adam er niet één aan die hij hem paste. Hij miste iemand met wie hij het leven kon delen. Daarom liet God een diepe slaap over de man komen en bouwde uit een van zijn ribben een vrouw. Toen Hij haar bij Adam bracht, riep deze verrast uit: *Dit is nu een- delijk been van mijn gebeente en vlees van mijn vlees; deze zal 'Mannin' heten, omdat zij uit de man genomen is.*

Zo verbond God zelf man en vrouw aan elkaar, en dat doet Hij nog, zodat zij een unieke levens- eenheid vormen. Op het lied van Adam volgen deze woorden: Daarom zal een man zijn vader en zijn moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen, en zij zullen tot één vlees zijn.

Hieraan geven man en vrouw gehoor, wanneer zij elkaar offici- eel trouw beloven voor het leven. Hun huwelijksluiting vormt een publieke gebeurtenis. Daarin wordt de band tussen bei- den rechtsgeldig voor God en mensen. Dit verbond zijn ze aan God en aan elkaar verplicht, als ze samen één willen zijn. Want de Schepper wil een ring van trouw zien om de intieme liefde. Alleen binnen het huwelijk mogen man en vrouw zich volledig aan elkaar geven. Zo wordt het kostbare geschenk van de seksualiteit beschermd en wordt losbandig- heid tegengegaan. Ons lichaam is immers een tempel van de Heili- ge Geest.

Het is tegen Gods wil dat gehuw- den uit elkaar gaan. Christus heeft dit beklemtoond, toen Hij zei: Zo zijn ze niet meer twee, maar één vlees. Hetgeen dan God samengevoegd heeft, schei- de de mens niet. Ontrouw neemt de Here daarom hoog op. Het kwaad van de echtbreuk ver- draagt Hij niet.

Hij heeft het huwelijk bedoeld als een relatie voor het leven. Van man en vrouw verlangt Hij dat ze zich voor hun huwelijk inzetten, elkaar niet in de steek laten, maar trouw blijven. Alleen door de kracht van de Heilige Geest zijn ze daartoe in staat.

2. Doel

Gods Woord onderwijst ons ook over het doel van het huwelijk. Man en vrouw mogen elkaar in liefde toebehoren en genieten van wat God hun daarin geeft. Deze liefde tussen man en vrouw

wordt in het Hooglied uitbundig bezongen. Ze is fonkelender dan wijn en zoeter dan honing. Geen stortvloed van water kan het vuur van de liefde blussen. Omdat de liefde zichzelf niet zoekt zullen de geliefden uit zijn op het belang van de ander. Zo kan het leven van beiden tot bloei komen. Bovenal zullen zij samen hun leven wijden aan God en elkaar helpen op de weg naar het eeuwige leven.

Daarnaast wil de Here door het huwelijk bouwen aan volgende generaties met het oog op de komst van zijn koninkrijk. In het paradijs zei Hij tegen man en vrouw: *Weest vruchtbaar, wordt talrijk en vervult de aarde.* Ook nu worden echtgenoten groe- pen tot het ouderschap, wanneer de Here de mogelijkheden daar- voor geeft. Als zij kinderen van God krijgen, ontvangen ze een kostbaar geschenk. Zij zullen als vader en moeder liet beeld van God vertonen in de zorg en lief- de voor hun kinderen.

De gehuwden leven niet alleen voor elkaar en hun gezin. De Here geeft hun ook een plaats in de samenleving. Zij behoren zich in te zetten voor de leden van Christus' gemeente en voor alle mensen die God op hun weg plaatst.

3. De verhouding in het huwelijk

Wanneer Gods Woord spreekt over de onderlinge verhouding in het huwelijk, komt allereerst de eenheid naar voren. Man en vrouw zijn aan elkaar gegeven om elkaar aan te vullen en te die- nen, niet om elkaar te overheer- sen. Immers, man en vrouw zijn naar het beeld van God gescha- pen. Beiden delen in de liefde van Christus en beiden zijn erf- genamen van het eeuwige leven. Dit alles vraagt in het huwelijk om wederzijds respect, waarbij de liefdevolle trouw de toon aan- geeft. Binnen deze eenheid heb- ben man en vrouw ook ieder een

eigen plaats. De apostel Paulus brengt een diepe betekenis aan het licht, als hij hun relatie spiegelt aan die tussen Christus en zijn gemeente.

Christus is het Hoofd van zijn gemeente en staat borg voor haar. Door Zichzelf helemaal te geven, heeft Wij haar liefgehad tot het uiterste. In navolging van Christus behoort de man met liefde en zelfverloochening hoofd te zijn van zijn vrouw. **Als** eerstverantwoordelijke moet hij haar voorgaan in het leven met de Here. Hij zal zorg dragen voor haar welzijn en haar geborgenheid geven.

De vrouw bewaart van haar kant de eenheid door recht te doen aan de plaats van haar man.

Zoals de gemeente zich aan Christus toevertrouwt en zich door Hem laat leiden, zo moet de vrouw zich toevertrouwen aan haar man en hem volgen in het dienen van de Here. Zij zal hem helpen bij alle dingen die naar Gods wil zijn, en liefdevol liet leven met hem delen.

Wanneer man en vrouw zo elkaar leren aanvaarden, leven zij niet ieder voor zichzelf. Zij zullen hoe langer hoe meer de eenheid van Christus en zijn gemeente weerspiegelen.

4. Belofte

Gods zegen rust op ieder huwelijk waarin man en vrouw samen luisteren naar de stem van hun Heer. Zo wordt in Psalm 128 ieder die de Here vreest, van harte gelukgewenst. Wandelend met Hem, mogen de gehuwden zegen op hun levensweg verwachten.

Dat neemt niet weg, dat ieder huwelijk als gevolg van de zonde ook te kampen krijgt met zorg, moeite en verdriet. Toch mogen man en vrouw leven in het vaste vertrouwen dat God hen blijft helpen, zelfs wanneer men dat menselijk gezien niet meer zou

verwachten. Hij belooft als hemelse Vader voor hen te zorgen en roept hen op, in alles op Hem terug te vallen.

Zoals de Here hun schuld wil vergeven, zullen zij ook elkaar hun zonden en tekortkomingen vergeven. Ze kunnen daarvoor telkens putten uit de bron van zijn genade. Ook mogen zij zeker weten dat hun huwelijk door Gods Geest geheiligd wordt. Daardoor krijgt hun huwelijk zin en mag het meewerken aan de komst van Gods koninkrijk.

5. Wederzijdse verplichtingen

(De voorganger verzoekt het bruidspaar te gaan staan.)

Bruidegom en bruid, luister naar wat de Here van u verwacht.

Bruidegom, heb uw vrouw lief, zoals Christus zijn gemeente liefheeft. Vrees de Here! Leef verstandig met uw vrouw en bewijs haar eer, want zij deelt samen met u in Gods genade, zowel in dit als in het toekomstige leven. Dan zult u vrijuit tot God kunnen bidden en verhooring ontvangen. Ga haar voor in een leven met de Here. Draag zorg voor haar en geef haar geborgenheid. Aanvaard haar liefdevolle steun als de hulp die Christus u geeft.

Bruid, heb uw man lief en help hem door in alles het goede voor hem te zoeken. Aanvaard hem als hoofd en ontvang zijn liefdevolle zorg als geborgenheid die Christus u geeft. Vrees de Here! Wees niet gericht op uiterlijk vertoon, maar laten uw goede werken uw sieraad zijn, in het gezin en daarbuiten.

Blijf elkaar trouw en leef heiden van Gods genade. Draag samen de verantwoordelijkheid en de zorg voor uw gezin. Wees trouw in de uitoefening van de taken die God u geeft. En leef zo, dat u tot een zegen bent in de gemeente en in de samenleving.

6. Vragen aan het bruidspaar

U hebt nu gehoord dat het huwelijk door God is ingesteld. Ook is u voorgelicht wat de Here van u verwacht. Wilt u nu elkaar de rechterhand geven en antwoorden op de volgende vragen: (De voorganger vraagt aan de bruidegom:) N.N., belooft u hier voor God en zijn gemeente, in liefde voor uw vrouw te zorgen? Belooft u haar voor te gaan in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met haar leven, haar nooit verlaten, maar haar trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat Christus terugkomt of de dood u zal scheiden? Belooft u in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven? (**Antwoord:** ja)

(De voorganger vraagt aan de bruid:) N.N., belooft u hier voor God en zijn gemeente, in liefde voor uw man te zorgen? Belooft u hem te helpen en hem te volgen in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met hem leven, hem nooit verlaten, maar hem trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat Christus terugkomt of de dood u zal scheiden? Belooft u in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven? (**Antwoord:** ja)

7, **Zegen** (De zegen kan ook uitgesproken worden na het gchcd).

Onze Here God, die u tot dit huwelijk heeft geroepen, verlene u door zijn Heilige Geest de kracht om uw belofte na te komen, al de dagen die Hij u samen schenken wil. Hij verbindt u met ware liefde en trouw en geve u zijn zegen. Amen.

Laten we nu de naam van de Here aanroepen in dankzegging en gebed.

8. Gebed

Almachtige God, Vader in de hemel,

Wij prijzen uw goedheid en wijsheid die uitkomt in al uw werken, ook in de instelling van het huwelijk. U hebt de mens als man en vrouw geschapen. U bracht **Adam en Eva** samen met de bedoeling dat zij een diepe levenseenheid zouden vormen. Ook deze bruidegom (N.N.) en deze bruid (N.N.) hebt U zo aan elkaar verbonden. Wij danken U, dat ze elkaar lief kregen en trouw beloofden voor het leven. Wij bidden U, schenk hun uw Geest, zodat zij deze belofte nakomen.

Wilt U zelf met hen meegaan en hen in bescherming nemen te

midden van de gevaren in deze wereld. Houd hen aan elkaar verbonden in alle omstandigheden, in voorspoed en tegenspoed, in vreugde en verdriet, in gezondheid en ziekte. Geef dat zij elkaar blijven liefhebben, elkaar helpen en trouw zijn. Leer hun bovenal in gemeenschap met Christus te leven.

Laat hun huwelijk een afspiegeling zijn van de verhouding tussen Christus en zijn gemeente. Help hen om samen vanuit uw evangelie te leven. Geef hun een vast geloof, zodat zij van harte bereid zijn naar U te luisteren en de macht van de zonde te weerstaan.

Trouwe God, schenk hun uw zegen, zoals U eens Abraham, Isaak en Jakob hebt gezegend.

Als U hun kinderen geeft, verleen hun dan kracht en wijsheid om die kinderen op te voeden tot uw eer.

Leid hen zo, dat zij zich inzetten voor de leden van Christus' gemeente en voor alle mensen die U op hun weg plaatst. Maak hen in woord en daad getuigen van uw liefde, zodat uw naam geprezen wordt. Doe dit bruidspaar met heel uw kerk uitzien naar de dag van de bruiloft van het Lam, die grote dag, waarop het leven één feest wordt. Wil ons verhoren, barmhartige Vader, door Jezus Christus, onze Heer. Amen.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Gereformeerd onderwijs als roman?

Np?, dit is geen cryptogram. Het is de aankondiging van een meeslepend relaas over de perikelen van het gereformeerd onderwijs. Over de idealistische kanten ervan, maar ook over de kleinschalige acties binnen de vrijgemaakte 'zuil', om het eens oneerbiedig te zeggen.

Het laat zich dus bijna lezen als een roman. Als een verhaal, maar nooit op sensatie belust. Want de auteur schrijft niet alleen met vaart maar ook met veel respect over het: vele werk dat onze vaders en grootvaders voor het gereformeerd onderwijs hebben verzet. Dit boek gaat specifiek over de geschiedenis van de beide kweekscholen tot aan de fusie aan de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle. De spectaculaire snelle groei van de gereformeerde richting in het Nederlandse onderwijsveld is vooral

terug te voeren op het bestaan van dit kweekschoolonderwijs.

Dat er goede schoolmeesters zijn geeft een boeiend inzicht in de drijfveren van de initiatiefnemers, de sfeer op de scholen, de onderlinge rivaliteit maar vooral ook de worsteling om de identiteit gestalte te geven. Generaties van toen en van nu weten zich betrokken bij het gereformeerd onderwijs en de identiteit. Die zullen grote winst kunnen doen met dit historisch en fris geschreven relaas.

Drs. Niek Bakker

Dat er goede schoolmeesters zijn
Ontstaan en ontwikkeling van het gereformeerde kweekschoolonderwijs

Ad Chartas reeks 4

200 pag., f 24,75

Verkrijgbaar in de boekhandel

UITGEVERIJ DE VUURBAAK

"Here, open toch zijn ogen, opdat hij zie" 2 Koningen 6,7 7

Peter heeft g... ld gesprekken met zijn collega Herman. Herman is ouder dan hij en heeft iets vaderlijks met z'n kop grijze haren. Hij weet dat Peter kerkelijk is. Herman begrijpt dat. Dat geeft rust, om zo naar de dingen te kijken. Het lijkt hem persoonlijk ook best aardig om in een eeuwig leven te geloven. Maar dat kan hij nu eenmaal niet, Hij is er niet mee opgevoed. Maar geloof je dan alleen maar in waf je ogen kunnen zien, vraagt Peter als hij op maandag samen met Herman zit te lunchen. Ze eten hun brood, drinken koffie. Herman denkt even na en zegt dan: nee, ik weet hef gewoon niet. Misschien is er wel meer tussen hemel en aasde, Maar wie maakt dat uit?

Geloof je dat Jezus bestaan heeft? vraagt Peter. Herman knikt. Zeker, zelfs Romeinse auteurs uit de eerste eeuw maken melding van Jezus Christus. Jezus is minstens een goede leraar. Hij heeft wijze dingen gezegd. Daar kun je in deze werkelijkheid wat mee. Peter: Weet je wel dat Jezus over engelen, de duivel en over demonen gesproken heeft? Hij is veertig dagen verzocht geweest door de duivel, heeft met de duivel gesproken, heeft boze geesten weggejaagd. Is dat geen bewijs van liet 'meer tussen hemel en aarde'? Wij hier op het laboratorium doen alles met onze zintuigen en de nienselijke instrumenten. Er is meer, Herman... Peter is met nadruk gaan spreken. Toch laat zijn collega zich niet overtuigen. Het kan alles intra-psychisch zijn geweest bij Jezus. Zo beschreef men dat in het wereldbeeld van toen, maar is het niet hetzelfde als spreken met in

jezelf, je geweten, over de duistere kanten van het leven?

Peter had op dat moment kunnen denken aan de geschiedenis van de profeet Elisa ten tijde van de oorlog met Aram. Een knecht is zo geïmponeerd door de vijand, dat de moed hem in de schieten zakt. Dan heeft de profeet oog voor het onzichtbare deel van de schepping. De engelen, Gods legioenen, staan klaar voor de strijd. En een getalsmatige overmacht. De jongen kijkt zijn ogen uit als God, op het gebed van zijn dienaar Elisa, bij de knecht de blik verbreedt. Hij ziet een andere dimensie, een andere werkelijkheid, die blijkbaar direct op het voor ons zichtbare kan ingrijpen. Normaal blijft dat verband onzichtbaar. Geen meter slaat er op uit.

Het pijnlijke is dat ook het tegengestelde mogelijk is. Dat je

nog minder ziet dan normaal. Dan kan je ineens de deur van een huis niet meer vinden. De koning van Aram ontmoette een dienaar van God, die hij kwaad wilde doen. maar hij herkende hem niet. Of je aanvaardt de liefde tot de waarheid niet en God stuurt een dwaling, die ervoor zorgt dat je de leugen gaat geloven. Je ziet minder dan je kan.

's Middags heeft Peter hard gewerkt. Hij haalde achterstanden in, maakte rapporten en bleef nog een uurtje langer om zijn collega te helpen. Zijn gedachten kwamen steeds terug op het gesprek met Herman. Hij had nog meer argumenten genoemd: denk je dan dat vele miljoenen mensen (uit andere culturen) gek zijn als zij volop bezig zijn met de geestenwereld? Hoc verklaar je de lichtgelovigheid van talloze 'welidenkende' Nederlanders als het gaat om wat de New Age goeroes hen voorhouden? Waarom geloven de mensen dat er in de ruimte een wetenschappelijk station wordt gemaakt, zonder dat ze het gezien hebben, anders dan via krant of televisie? Waarom geloof je dan de Bijbel niet, als daarin geschreven wordt over de werkelijkheid waarin wij leven? Het moet je blijkbaar gegeven worden. Here, bidt Peter stil in zichzelf, open de ogen van Herman, opdat hij ziet en gelooft...

Dr. A.S. van der Lugt is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Stad

Uit alle volken

„Ik dacht dat ze me vanuit het Woord van God kwamen bemoedigen, maar liet leek wel of Ik hij het ministerie van justitie zat." Chris heeft een predikant en een ouderling up bezoek gehad. Een paar uur nadat ze zijn vertrokken, gebruikt hij de laatste tikken op zijn kostbare telefoonkaart om me van zijn teleurstelling deelgenoot te maken. Zijn sombere conclusie luidt: „Zondag ga ik maar niet naar de kerk."

In gedachten zie ik zijn zwarte gezicht voor me. Vaak ligt er een **waas** van somberheid overheen. Via de telefoon begrijp ik dat dat ook nu het geval is. Chris komt uit Sierra Leone. Hij heeft een moeilijke jeugd gehad, waar hij weinig over kwijt wil. De slepende asielprocedure in Nederland verzwaart de last van zijn levensbagage merkbaar. Het eerste woord dat hij in Nederland heeft geleerd, is "wachten", zei hij eens, met een zure lach. Het valt hem zichtbaar zwaar het werkwoord in praktijk te brengen.

Hij voelt zich vaak eenzaam. Elk bezoekje is voor hem als een zonnestraal op een sombere dag. Een welkome gelegenheid om z'n gedachten even te verzetten. Het kan hem niet lang genoeg duren. En je kunt niet vaak genoeg komen. „Kom je zo bij mij?" vroeg hij eens, toen hij zag dat ik me bij de receptie legitimeerde. Ik schudde het hoofd, was onderweg naar een ander, die ik al enkele weken in de kerk had gemist. Chris had er weinig begrip voor. „Dus als ik wil dat je bij mij komt, moet ik een paar

zondagen verstek laten gaan?" reageerde hij. En op zijn gezicht verscheen opnieuw die zure lach.

Een halfjaar geleden werd hij ineens overgeplaatst. Op zijn nieuwe plek miste hij al snel de contacten die hij in het vorige asielzoekerscentrum had opgebouwd, en zijn vrienden van de kerk. Elke zondag was hij er geweest. Ook de bijbelstudie vormde een niet weg te denken onderdeel uit zijn vrijwel lege agenda. Het had tijd gekost, voordat hij zich op zijn nieuwe plek een beetje thuis voelde. Maar hij had zich erdoorheen geslagen.

Een paar weken geleden moest hij opnieuw verhuizen. Ongewild. En om onduidelijke redenen. Weer een ander AZC. Weer opnieuw beginnen. De gemeente waar hij het laatst te gast was geweest, heeft in zijn nieuwe omgeving contact met de kerk voor hem gelegd. Chris keek ernaar uit ook daar aansluiting te krijgen, maar zag ook tegen alwéér nieuwe ontmoetingen op.

Nerveus heeft hij het kennismakingsbezoek van de kerk afgewacht. Een jonge en een oudere ambtsdrager zijn die middag voor het eerst over de drempel van het AZC in hun woonplaats gekomen. Predikant en ouderling. Ze hebben Chris op zijn kamertje gevonden en hij heeft thee gezet. Het gesprek kwam moeizaam op gang. Waar hij vandaan kwam, wilden de twee mannen weten. Dat was nog tot daaraan toe. Waarom hij gevlucht was, luidde de volgende vraag. Daarbij kreeg Chris het al

henauwdcr. Waar zijn familie nu **was**, moest hij de bezoekers ook nog vertellen. Zo ging het verder. Totdat Chris zelf het gesprek had beëindigd. In zijn stem klinkt teleurstelling door: „Ik dacht dat ze me vanuit het Woord van God kwamen bemoedigen, maar het leek wel of ik bij het ministerie van justitie zat..."

Ik voel met hem mee, poog de beschadigde vluchteling wat moed in te spreken, probeer voorzichtig of hij zijn boosheid bespreekbaar kan maken en bied aan eventueel zelf de dominee eens te bellen. Chris is nog niet zo ver. Hij lijkt vastberaden om in de beschermende omgeving van zijn nieuwe kamertje – krap twee bij drie meter – trouw zijn bijbeltje te blijven lezen, maar de gemeenschap der heiligen voorlopig te mijden.

Weken later belt Chris weer. Iets opgewekter nu. Hij vertelt dat hij de kerk niet is vergeten, en dat de kerk hem niet is vergeten. Een jong echtpaar heeft hem opgezocht en uitgenodigd om zondag naar de dienst te komen en na afloop bij hen thuis koffie te drinken. Chris heeft zich gewonnen gegeven en is gegaan. Hij was de enige 'zwarte' kerk-ganger, voelde zich bekeken. De Engelse vertaling die hij gewend was, miste hij, waardoor het meeste van de preek en het gebed hem ontging. Toch heeft hij weer iets van de gemeenschap der heiligen ervaren. Een klein lichtpuntje in een donker bestaan. Aarzelend zegt hij: „Ik denk dat ik volgende week maar weer ga."

EEN MODERN HANDBOEK MET CHRISTELIJKE VISIE

A.L.Th. de Bruijne

achtergronden

Een bespreking van Douma's Grondslagen 1

In 1999 verscheen het boek Grondslagen van de hand van professor dr. J. Douma. Het is deel 1 uit de serie Christelijke Ethiek waarin Douma eerder al het werk Medische ethiek het licht deed zien. Behalve deze twee delen staan nog werken op stapel over de Tien geboden en de bergrede, over natuur en cultuur, over het huwelijk, en over het sociale en politieke leven. Grondslagen is bedoeld als fundament van heel de serie. Douma bespreekt hierin thema's en kwesties die de basis van de christelijke ethiek betreffen. In twee artikelen wil ik het boek bespreken.

Impressie

Douma's boek bestaat uit twaalf hoofdstukken. Eerst legt hij uit wat ethiek is, en wat het eigene is van christelijke ethiek. Daarna vertelt hij iets over twee hoofdrichtingen binnen de ethiek: utilisme en deontologie. Vervolgens bespreekt hij de manier waarop de Bijbel in de ethiek gebruikt moet worden. Daarop volgen hoofdstukken over de betekenis van Christus. In dat kader noemt hij ons menszijn, de verzoening en de heiliging. Dan bespreekt hij de deugd als ethisch thema, waarvoor in de huidige tijd weer veel aandacht bestaat. Aparte aandacht krijgt in dat kader de liefde. Daarna werkt Douma uit wat het wil zeggen dat de mens beeld van God is en tekent hij het menszijn in vijf relaties. Hij besluit zijn boek met een overzicht van de geschiedenis van de ethiek.

Handboek

Je kunt Douma's nieuwe serie beschouwen als een handboek voor de christelijke ethiek. Over

de centrale ethische thema's vind je heldere en afgeronde uiteenzettingen. In dit eerste deel spitst dat handboek zich toe op de grondvragen van christelijke ethiek. Zo besteedt Douma in het kader van de hierboven geschetste hoofdlijn aandacht aan klassieke thema's zoals de kwestie van roeping en beroep, schepingsordeningen, de verhouding tussen de bijbelse geboden en de zogenaamde raadgevingen van het evangelie (praecepta en consilia), het natuurrecht, de navolging van Christus, de betekenis van de wet, aan de vraag of er een terrein bestaat waarop goed of kwaad niet uitmaakt (adiaphora), het compromis, en het geweten. In het register kan het boek ook nog op tal van andere onderwerpen met vrucht geraadpleegd worden. Bovendien geeft Douma doorlopend aandacht aan andere ethici, theologen en filosofen uit heden en verleden. In enkele trekken weet hij een duidelijke typering van iemands opvattingen te geven. Voor een brede oriëntatie in het veld van de ethiek kan dit boek daarom goede diensten

bewijzen. Misschien vraagt iemand zich af of Douma aan veel van deze zaken niet ook al aandacht gegeven had in zijn eerdere werken, bijvoorbeeld in de verschillende drukken van *Verantwoord Handelen*. Dat is wel waar, maar tegelijk biedt dit boek veel meer. En terwijl *Verantwoord Handelen* populair-theologisch van karakter was, mikt Douma met dit nieuwe boek ook met nadruk op vakgenoten. Daarom is in theologisch opzicht de verantwoording breder, en gaat de bezinning dieper. Bijzonder vind ik daarbij wel dat zijn heldere schrijfstijl bewaard blijft, zodat ook dit nieuwe boek voor andere geïnteresseerde lezers dan vakgenoten goed te volgen is.

Mijlpaal

In de geschiedenis van de gereformeerde kerk en theologie in Nederland is de verschijning van dit boek een belangrijke mijlpaal. Voor de laatste ethische handboeken binnen de Nederlandse gereformeerde theologie moet je ver terug gaan in de vorige eeuw. Geesink's *Gereformeerde ethiek* stamt uit 1931, en zelfs als ik het meer populaire werk van Brillenburg Wurth en het meer wijsgerige van W.J. Aalders erbij betrek, komen we nog niet veel verder dan de jaren '40. Douma's nieuwe serie en met name dit grondleggende eerste deel voorzien dan ook in een grote behoefte. Professor Douma is de eerste ethicus die sinds de Vrijmaking aan de Theologische Universiteit benoemd werd. Hij trad in 1969 aan op een nieuw ingestelde leer-

stoel ethiek. Sindsdien heeft hij rond tal van thema's grote invloed gehad op de ethische bezinning en praktijk binnen en buiten onze kerken. Hij werkt als ethicus niet alleen in de luwte van de academie, maar, kiest telkens weer positie in de frontlinies van kerk en samenleving. Het is een bijzondere felicitatie waard dat God hem nu ook de gelegenheid en werkkraft gaf om juist dit boek te schrijven. Na alle praktische thema's pakt hij hier ook met nadruk de basisvragen van het vak aan, en geeft hij een grondige verantwoording van zijn ethische methode. Wij mogen daarin dankbaar Gods zegen herkennen op zijn loopbaan als ethicus in het midden van kerk en samenleving.

Praktijkervaring

Nu kunnen dergelijke lofuitingen als plichtmatige vriendelijke woorden worden opgevat. Daarom wil ik ze staven met een stuk praktijkervaring. Zodra het boek verscheen ben ik het gaan gebruiken in mijn werk aan de Theologische Universiteit. Begin dit jaar heeft het gediend bij de begeleiding van specialisatiestudenten, die dieper moesten doordringen in het veld van de ethiek. En in september van die jaar heb ik het juist gebruikt bij de inleidende colleges voor beginnende studenten. Tegelijk betrek ik het bij de colleges wijrgerige ethiek die ik nu ik deze recensie schrijf aan het voorhereiden ben. In al deze verbanden blijkt uit de praktijk hoe veelzijdig dit boek is, en hoe het echt op verschillende niveaus te hanteren valt. Ik heb het boek dan ook als tentamenboek ingevoerd.

Aardig is ook de volgende ervaring. In de wetenschap moet je leren om meningen en uiteenzettingen van anderen kritisch te benaderen. In de genoemde begeleiding van doctoraalstuden-

ten, maar ook binnen een groep in de ethiek afgestudeerde predikanten en in het kader van theologische gesprekken aan de universiteit zelf hebben we dan ook geprobeerd om leemten aan te wijzen in dit boek van ons aller Iccrmeester. Het heeft daarbij iets van een sport om het betoog kritisch te testen en punten op te sporen waar je het niet overtuigend vindt. Natuurlijk blijven er altijd zulke onderdelen over. Ik zal hieronder op een enkel puilt wat nader ingaan. Toch was het opvallend dat wij vaak bij nader inzien moesten constateren dat Douma's keuzen sterker waren dan wij opperden, en dat zijn visie wel degelijk rekening hield met elementen waarvan wij veronderstelden dat ze ontbraken. Ook in dit opzicht brengt dus ook het praktische gebruik van dit boek mij tot mijn waarderende opmerkingen.

Concept

Ik typeerde dit boek als een handboek. Maar het is tegelijk meer dan een handboek: het ontwikkelt een eigen ethisch concept. Zoals ik aangaf heeft Douma zich sinds zijn aantreden in 1969 vooral bewogen op het terrein van praktisch-ethische thema's. De verschillende drukken van *Verantwoord Handelen* en enkele kleinere studies zoals over het natuurrecht gaven daarbij verantwoording van zijn positie en methode. Gezien de achterstand in ethische bezinning binnen gereformeerde kring en gezien de snel veranderende maatschappelijke context was die keus terecht. Ik hoef maar te wijzen op zijn publicaties over politiek, samenleving, homofilie, abortus, euthanasie en echtscheiding om iets op te roepen van de impact van Douma's bezinning. Op tal van punten heeft hij het denken in gereformeerde kring mee helpen bevrijden uit onnodige bekrom-

penheid. Op tal van punten heeft hij tegelijk een dam helpen opwerpen tegen riskante aanpassingen aan de moraal van de samenleving.

Maar wie Douma al die jaren gevolgd heeft, zal van tijd tot de tijd de behoefte gevoeld hebben aan meer theoretische doordienking van Douma's eigen concept in vergelijking met anderen. In die behoefte voorziet *Grondslagen* met terugwerkende kracht. Wie het boek globaal doorneemt, zal er vooral een handboek in tegenkomen. Op het eerste gezicht lijkt het een ordelijke behandeling van allerlei losse onderwerpen, die nu eenmaal in een werk als dit besproken moeten worden. Maar wie er grondiger mee werkt, komt het concept op het spoor. Douma volgt namelijk in zijn behandeling een betooglijn. Dat rechtvaardigt ook dat hij niet alles behandelt, en een soort encyclopedische compleetheid nastreeft. Het is voor een recensent gemakkelijk om allerlei onderwerpjes te noemen waar Douma niet zoveel van zegt, of allerlei literatuur waar hij niet in mee werkt. Maar daarmee doe je dit werk geen recht. Douma heeft als ethicus met een lange staat van dienst en een duidelijk eigen methode het recht om niet alleen een handboek te schrijven, maar daarbij tegelijk zijn eigen concept richtinggevend te laten zijn.

Schakeling

Dal Douma een eigen concept ontwikkelt, maakt hij zelf overigens niet altijd even expliciet. De schakelingen tussen de hoofdstukken zijn wel te vinden, maar worden niet sterk geaccentueerd. Daardoor kan bij oppervlakkige lezing de indruk ontstaan dat hij enigszins willekeurig enkele centrale thema's voor behandeling uitkiest en deze los naast elkaar bespreekt. En in zijn omgang met andere auteurs is Douma soms

enigszins eclectisch. Hij verenigt accenten van heel uiteenlopende auteurs. Een voorbeeld daarvan vind ik zijn definitie van ethiek, waarin hij via een aantal nadere bepalingen zeer tegenstrijdige stromingen in één perspectief bij elkaar weet te zetten. Hij wijst er namelijk op dat het morele handelen normatief is en tegelijk samenhangt met motivatie, emotie, deugd, en waarden. Achter deze laatste reeks trefwoorden gaan evenzoveel stromingen hin- nen de ethiek schuil. Ook door- dar hij uiteenlopende accenten als 'aspecten' naast elkaar een plaats geeft, moet je soms even wat achter zijn betoog kijken om te ontdekken dat hij dit juist kan doen vanuit een geheel eigen concept.

Betoog

In de eerste vier hoofdstukken gaat Douma na wat het eigene is van de *christelijke* ethiek in ver- gelijking met wat in het algemeen ethiek heet. Tweemaal maakt hij daarom de beweging van het algemene naar het christelijke. De eerste beweging heeft betrek- king op de definitie. Hij omschrijft ethiek in het algemeen als: bezinning op het morele han- delen. Van belang daarbij is zijn sterke nadruk op het feit dat ethiek *menselijk* handelen betreft. Het eigene van *christelij- ke* ethiek vindt hij dat die bezin- ning op het morele handelen van mensen plaatsvindt vanuit het perspectief dat ons in de Bijbel wordt geboden.

De tweede beweging is erop gericht om dit perspectief van de Bijbel nader in te vullen. Met dat doel bespreekt Douma eerst de twee belangrijkste manieren om algemene ethiek te bedrijven: uti- lisme en deontologie. Een utilist zegt: of een handeling goed is, blijkt doordat de gevolgen ci- van meer geluk voor meer mensen inhouden dan de gevolgen van

andere handelingen. De deonto- loog meent: of een handeling goed is wordt bepaald door de vraag of je daarbij - uit overtuig- ing - bepaalde normen hebt gehoorzaamd. Douma betoogt dat in het perspectief van de Rij- bel deze tegenstelling verdwijnt. De Bijbel leert ons wel degelijk te rekenen met de vraag of de gevolgen van je handelen goed zijn. En tegelijk laat de Bijbel zien dat gehoorzaamheid aan normen en plichten centraal is voor ethiek. Daarbij gaat het ech- ter niet om de onpersoonlijke normen van de deontoloog, maar om de levende wet die God ons stelt en die in overeenstemming is met zijn wezen.

Christus

Als Douma vervolgens liet eigene van het perspectief van de Bijbel nader invult, treffen wij de inmid- dels bekende indeling in vieren aan. De Bijbel kan gids, richting- wijzer, wachter en voorbeeld zijn. Het zou echter een misverstand zijn als wij daarin de kern van Douma's antwoord zouden zoe- ken. Het gaat Douma met deze indeling volgens mij om een bewijs voor de stelling dat het 'bijbelse perspectief' wel degelijk het hele terrein van de ethiek kan belichten, zelfs als wij moeten erkennen dat lang niet elke ethi- sche vraag in de Bijbel rechtst- reeks aan de orde is. *Inhoudelijk* houdt het bijbelse perspectief meer in. Dan gaat het om Gods werken in *Christus*. Of bijvoor- beeld directe geboden uit de Rij- bel nog van toepassing zijn (de gidsfunctie) moet beslist worden door ze te bezien in het licht van de vervulling van de wet in Chris- tus. En dat de Bijbel voorbeeld kan zijn, blijkt bij Douma voor een belangrijk deel te slaan op het voorbeeld van Christus zelf. Ook als de Bijbel richting wijst en als wachter grenzen stelt, gebeurt dit niet alleen en allereerst via

losse teksten. Het is Gods werk in Christus dat in al zijn veelzijdig- heid lijnen uitzet die wij zouden kunnen doortrekken in de rich- ting van ethische thema's van- daag. *Christelijke* ethiek - ethiek vanuit het perspectief van de Rij- bel - is bij Douma inhoudelijk bezien ethiek waarin Christus je blikveld bepaalt.

Theologisch hart

Als wij dit eenmaal zien, ontdek- ken we ook hoe Douma's betoog na deze afbakening van zijn eigen positie als *christelijk* ethicus ver- der gaat. Nu wordt het begrijpe- lijk dat hij vervolgens gaat spre- ken over *Christus* en ons menszijn. En christelijke ethiek dus over menselijk handelen in het licht van Christus. Dit mens- zijn tekent Douma daarbij in het licht van het geheel van Gods werk in Christus. Eerst benadett hij het vanuit Gods schepping, vervolgens vanuit de verzoening en tenslotte vanuit de heiliging. In deze hoofdstukken klopt het theologisch hart van Douma's concept. Op een natuurlijke manier sluit dan zijn volgende stap in het betoog aan bij de the- matiek van de heiliging. Hij stelt de deugdediek aan de orde, maar wanneer wij deugd in *christelijk* perspectief willen zien, moeten we spreken over de vrucht van de Geest die ons menszijn heiligt. Alweer logisch is Douma's vol- gende thema, de liefde. Traditio- neel geldt de liefde als de hoogste of sarnenvattende deugd. Douma ziet dat wat anders: op grond van Kolossenzen 3:14 (liefde als band der volmaaktheid) beschouwt hij de liefde als het 'ferment' waar- van alle deugden doortrokken moeten zijn. Dat de liefde een eigen plaats moet innemen als diepste woord over het menszijn in christelijk perspectief, blijkt ook als we ons realiseren dat onze menselijke liefde terug te voeren is op de liefde die God

zelf typeert in de onderlinge relaties binnen de drie-eenheid.

Antropologie

Na dit alles komt Douma's betoog tot een afronding in een proeve van bijbelse antropologie. Hij beschrijft ons menszijn daarin samenvattend in het licht van Gods werk in Christus. Ons menszijn bestaat in vijf relaties: tot God, tot de naaste, tot de natuur, tot de structuren, en tot onszelf. In dit hoofdstuk komt wel heel duidelijk uit dat Douma niet alleen een samenvattend handboek heeft geschreven maar, in een lopend betoog zijn eigen concept neerlegt. Want met dit hoofdstuk is de cirkel rond. Ethiek draait, zo betoogde hij in het begin, om het *menselijke* handelen. En als christen heb je daarbij bezig vanuit het perspectief van de Bijbel. Geen wonder dat deze ethiek hier uitloopt op een bijbelse, christelijke visie op het menszijn en het menselijk handelen. Daarmee legt Douma zijn basis voor concrete ethische uiteenzettingen. Dat hij dit ook werkelijk zo bedoelt, kan blijken uit de verrassende verbinding die dit antropologische hoofdstuk bevat naar de andere delen van Douma's ethiek, waarvan de meeste nog op stapel staan. Hij wil zijn ethiek namelijk geheel opbouwen volgens het antropologisch schema dat hij hier ontwikkelt. Eerst hebben we een inleidend deel nodig: dit boek *Grondslagen* biedt dat. Daarna moeten de relaties tot God en de naaste aandacht krijgen. Dat hoopt Douma te doen in een tweede deel waarin onder meer de Tien geboden, de bergrede, navolging en spiritualiteit aan de orde komen. Dan volgt de relatie tot de natuur (met daarin de cultuur). In de vierde plaats verdienen de structuren aandacht (zoals huwelijk, kerk, politiek). Tenslotte brengt Douma hij de vijfde relatie (tot

onzelf) de medische ethiek onder. Dat deel heeft hij al geschreven. Wie zo duidelijk een eigen concept ontwikkelt, is niet verplicht bij elke stap alle mogelijke posities te schetsen. Wat Douma wel doet, is zinniger. Het slothoofdstuk over de geschiedenis, ook te gebruiken als een stuk handboekmateriaal, kan tegelijk gezien worden als de verantwoording, van zijn concept ten opzichte van anderen binnen het veld van de ethiek uit verleden en heden.

Medische ethiek

Bij alle waardering voor de geschetste opzet heb ik toch wel een kritische vraag bij de manier waarop Douma de medische ethiek in zijn model onderbrengt. Hij schaaft deze bij de 'relatie tot onszelf'. Kennelijk voelt hij zelf al wel aan dat dit niet geheel bevredigend is. Medische ethiek heeft zeker zoveel te maken met verschillende andere relaties. De vragen over ongehoord leven, omgang met genetisch materiaal, euthanasie zijn bijvoorbeeld toch eerder aan de orde binnen de relatie tot de naaste. Het nadere over de grenzen van allerlei kunde en techniek hebben toch alles te maken met de relatie tot de natuur en de cultuur, waarin Douma ook wetenschap en techniek een plaats geeft. En als het gaat om huwelijk en voortplanting maar ook als wij denken aan de grote maatschappelijke impact van de medische sector bewegen wij ons binnen de relatie tot de structuren. Douma zegt hiervan dat eigenlijk altijd alle relaties tegelijk aan de orde zijn, en dat we dat wel bijzonder goed merken bij de medische ethiek. Maar daarmee rechtvaardigt hij nog niet waarom hij deze beschouwt als de invulling van de vijfde relatie (die tot onszelf). Behalve dat er veel meer relaties in beeld komen bij de medische ethiek

zelf moeten we ook zeggen dat er in het kader van de relatie tot onszelf ook veel, meer aan de orde zou moeten komen dan die medische ethiek. Bijvoorbeeld de problematiek van zelfaanvaarding en zelfontplooiing en de manier waarop wij moeten omgaan met de 'therapeutische cultuur' waar in wij leven, zou daarbinnen aan de orde moeten komen. Moeten we niet eerlijk vaststellen dat het iets gekunstelds houdt om Douma's al bestaande medische ethiek te moeten onderbrengen in zijn nu ontwikkelde antropologische model? Gaat het bij die medische ethiek niet veel meer om een monografie, een speciale thematische studie, die het kader van de serie die Douma heeft ondernomen, overstijgt? Ook wanneer we de inhoud van zijn *Medische ethiek* vergelijken met *Grondslagen* blijkt dat. Ook in *Medische ethiek* treffen wij uiteenzettingen aan waarin Douma het eigene van de christelijke ethiek laat uitkomen ten opzichte van andere ethische richtingen. Dit liet kader van een afzonderlijke studie – zeker over deze thematiek – is dat op zijn plaats. Maar bij ongewijzigde opname in de nieuwe serie, *Haarvoor Grondslagen* de lijnen uitzet, ontstaat een zekere dubbelure.

In een volgend artikel stel ik nog enkele aspecten van Douma's boek aan de orde. Het zal gaan om onderdelen die ik bijzonder waardevol vind en om onderdelen waarbij ik vragen heb.

Drs. A.L. Th. de Bruijne is universitair docent in de Ethiek en Encyclopedie van de theologie aan de Theologische Universiteit te Kampen

'J. Douma, Grondslagen. Christelijke ethiek. Uitgeverij Kok. Kampen 1999. f 59.00.

GEHOORZAAMHEID: MAG JE DAT NOG VRAGEN?

J. Baas

opvoeding en
onderwijs

Het is vakantie. Iedereen is vandaag vrij. Dus kunnen we allemaal lekker uitslapen. Een heerlijk idee. Op zeker moment wordt het bed je toch **te** veel en ga je er uit. Vader schiet snel een kamerjas aan om naar beneden te gaan. Hij wil snel **wat** voorbereidingen voor de maaltijd treffen. Waf de tijd betreft zal het inmiddels wel een brunch worden.

Als hij beneden komt blijkt hij lang niet de eerste **te** zijn die opgestaan is. Gespannen ziften de oudste drie kinderen op de bank. De tv staat aan op het zogenaamde 'kidsnet'. Er draait een tekenfilm, met niet bepaald vredelievende beelden,

Hoe lang zitten ze daar al? En bovendien, er is toch een huisafpraak: kinderen zetten niet zelfstandig de tv aan. Dat kan alleen in overleg met vader of moeder.

Wat moet vader in deze situatie. **Boos** worden? Naar de tv lopen en hup, uit dat ding? Dan moet je de koppies van de kinderen eens zien,...

Het is half een 's middags. De kinderen van de gereformeerde basisschool blijven bijna allemaal over op school. Een moeder vervult de taak van overblijfouder. De afspraak is dat de kinderen in principe op hun plaats blijven zitten onder hef eten. Marijke **staat** zonder te vragen op van haar plaats en loopt met een beker in haar hand naar haar vriendin, om eens lekker bij te kletsen. De 'overblijfmoeder' roept hef meisje tof de orde: "Marijke, op je plaats blijven ziften!" Marijke kijkt de moeder aan alsof haar hef grootste onrecht wordt aangedaan. Ze zegt: "Van de andere overblijfmoeders mag het ook, en u bent mijn moeder niet!"

Hoe moet deze overblijfmoeder nu reageren. Zal ze hef maar zo laten? Als andere moeders het ook toelaten... En het onvriendelijke gezicht van Marijke... Ze wil als overblijfmoeder toch graag aardig gevonden worden dan vinden de kinderen het vast prettiger als je een volgende weer komt eten.

Inleiding

Dit artikel gaat over gehoorzaamheid in de opvoeding. Mag je dat nog wel vragen tegenwoordig? Kinderen(en de ouders?) hebben, volgens 'opvoedingsgoeroe' Gordon, een hekel aan mensen die macht over hen hebben. Ze willen zelf hun leven bepalen. Je kunt beter met ze onderhandelen en ze tot inzicht brengen. Dat heeft meer zin dan als ouders je gezag te laten gelden. Heel de maatschappij heeft een tolerant karakter gekregen. Het 'moet kunnen' is niet van de lucht. Je zou als ouders nauwelijks meer de leiding durven nemen in de opvoeding. Je voelt je dan al snel ouderwets en betuttelend.

Kinderen opvoeden tot zelfstandigheid betekent toch: hen verantwoordelijkheden geven. Dan moet je als ouders toch zo specifiek mogelijk je kinderen over van alles en nog wat, zelf laten beslissen? En laten we maai. toegeven: gehoorzamen zit ons nu eenmaal niet zo in het bloed sinds het paradijs. Dat geldt zowel voor ouders als voor kinderen.

Maar hoe moeten we dan aan met de bijbelse norm: "Minderen wees uw ouders gehoorzaani, in de Here, want dat is recht." (Efeze 6: 1)

Daar zal het in dit artikel over gaan. Dat gaat aan de hand van de volgende onderwerpen: Wat is gehoorzaamheid eigenlijk? Waar komt gezag vandaan? Wat is het doel? Hoe pas je het toe?

Gehoorzaamheid en beloning. Kun je gezag misbruiken?

Wat is gehoorzaamheid?

Gehoorzamen komt van het woord horen. Het heeft daarom ook alles te maken met luisteren naar. Bijvoorbeeld in de geschiedenis van de storm op zee (Matth 8: 27), daar merken de discipelen op: "dat zelfs de wind en de zee Hem gehoorzaam zijn." De elementen luisteren naar liet hevel van Jezus en doen wat Hij zegt. Nu zijn storm en zee elementen. Kun je zo'n gehoorzaamheid ook van kinderen verwachten? Mag je ook kinderen iets bevelen, iets opdragen? Zij zijn immers levende wezens, geschapen met een wil en met eigen initiatief. Zij denken ook over dingen na en zouden op grond van die overwegingen kunnen weigeren. Mag je ondanks dat, gehoorzaamheid, luisteren van kinderen, vragen? Frustreer je je kinderen daar niet mee?

Voor het antwoord op die vraag luisteren we eerst eerst naar wat de bijbel daar over te zeggen heeft. Onze grote, machtige, onnavolgbaar wijze God wil onze Vader zijn. (Tk denk steeds weer: hoe is het mogelijk!) Daarvoor gaf Hij het liefste wat Hij had, zijn eigen Zoon. IJij wil de mensen weer gelukkig maken, daarvoor gaf Hij tien zijn tien regels. Let wel: niet tien aanbevelingen, maar tien geboden. Daarnaar moeten we luisteren en ze doen, ouders en kinderen. Een van die geboden, het vijfde, staat juist min of meer tussen de eerste en de tweede tafel van de wet in. Tussen het liefdegebod voor God met je hele hebben en houden, en het gebod van liefde aan de naaste zoals voor jezelf. In dat vijfde gebod gebiedt God ons: "Eer je vader en je moeder, opdat je dagen verlengd worden in het land dat God je geeft." Eren wil zeggen respecteren, de juiste plaats toekennen, dat betekent ook: gehoorzamen, ze volgen.

Die gehoorzaamheid uit het vijfde gebod geldt zowel ouders als kinderen. Het werd immers tegen het hele volk bij de Sinai gezegd. Die gehoorzaamheid aan de Here God en Jezus Christus vormen feitelijk de basis voor een christelijk gezinsleven.

Gehoorzamen: het van harte volgen van een liefdevolle stem

Gehoorzaamheid is gebaseerd op gezag. Gezag zegt iets over de positie van de één ten opzichte van de ander. Je hebt wat over die ander te zeggen. Wij erkennen Gods gezag. Hij heeft het te zeggen in ons leven.

Gehoorzamen is niet bedoeld als uitsluitend reageren op barse bevelen. Maar juist het van harte volgen van een liefdevolle stem. Dat zegt dus ook iets over de houding van de opvoeder. Gods gezag wordt gedragen door zijn liefde. God is immers liefde. Hij is uit op je behoud. Hij wil je naar Zijn heerlijke toekomst leiden. Daar zet Hij zijn gezag op in. Dat gezag is geen doel op zichzelf. Bij God niet en daarom ook bij vaders en moeders niet!

Waar komt gezag vandaan?

Gezag is niet vrijblijvend. Dat geldt ook voor de opvoeding. De Here God heeft namelijk *een gebod* over het gezag gegeven. Het bijzondere bij dit gebod is dat Hij aan de houder van dat gebod een belofte verbindt. De Here God zal **jouw** dagen in het land dat Hij je geeft verlengen. Vanwege die belofte is het ook een uniek gebod. De beloning staat er bij. Daaruit blijkt tegelijkertijd hoe de Here God aan het belang van dit gebod hecht. Hij wil de mens extra stimuleren om dit gebod te houden. Wat wil de Here God je nu met

dit gebod en de daaraan verbonden belofte zeggen? Het is de taak van moeders en vaders hun kinderen de weg naar Gods koninkrijk te wijzen. Die opdracht kregen ze van Hem. Daarom moeten de kinderen hun ouders daarin gehoorzamen. Ouders hebben als taak hun opvoeding af te stemmen op dat Rijk van God.

Het is trouwens ook opvallend dat de Here God in het eerste deel van dat gebod niet zegt: 'Eer je ouders', maar 'Eer je vader en je moeder'. Het mooie dat daaruit spreekt is dat IJij zo onderscheid maakt, en warmte geeft. Je vader en je moeder eren, ieder met eigen taken.

Als ouder/opvoeder ben je voor een belangrijk deel voor je kind de identificatiefiguur van God

Gezag komt van God. Hij geeft het aan de ouders. En niet als doel op zichzelf, maar zo blijkt uit het vervolg van het gebod: als iniddel. Ouders zijn de instrumenten die de Here God inzet. Dat vraagt van ouders het besef dat ze gezag ook moeten opeisen. Gezag, zoals het dooi. God bedoeld is. Of je het nu wilt of niet, als ouder/opvoeder ben je voor een belangrijk deel voor je kind de identificatiefiguur van God. Dat betekent dat een kind voor een groot deel het beeld dat het zich van God vormt, dat doet via de ouders. Strengere ouders, die niets toelaten, geven een kind de gedachte dat God ook zo'n streng en onbarmhartig iemand is. Anderzijds: ouders die alles maar toelaten, scheppen bij kinderen een beeld van God als iemand die het allemaal ook niet kan helpen, iemand die alles goedvindt. Kinderen leren door de gehoorzaamheid die ouders vragen, ook de Here God gehoorzamen. Zij leren daardoor

beseffen dat er een macht boven hen is.

Natuurlijk kun je als ouders nooit het complete beeld van God vertegenwoordigen. Die taak is te zwaar. Ouders zijn ook maar mensen. Daarom heeft God in zijn oneindige wijsheid Zijn Geest toegewezen aan vaders en moeders. Die zal hen toerusten voor hun taak. Dat laatste betekent voor ouders niet met de armen over elkaar gaan zitten en wachten tot je de Geest voelt kriebelen in je huid. De Geest van God werkt door het Woord. Dat betekent: ouders die willen opvoeden naar Gods wil, zich bewust zijn van hun bijzondere opdracht, die hebben de bijbel open in hun leven. Zo laten ze de Geest daarin doorstromen. Christenouders kunnen hun taak slechts goed vervullen als ze dicht bij het Woord leven. Als jouw houding is: gehoorzaam luisteren naar Vader in de hemel, leer je je kinderen daardoor een juiste levenshouding. Kinderen hebben te luisteren naar hun ouders, omdat het – als het goed is – betekent: luisteren naar Vader. Ouders straal daarom Vader door! Dan moet je zelf ook wel Hem 'in beeld hebben'.

Andere visies op gezag

Hieronder twee andere visies op gezag. Een andere benadering van gezag die in onze tijd veel volgelingen heeft: gezag krijg je doordat anderen het jou toekennen. Dat levert het gevaar van een subjectieve invulling: als ik vind dat jij iets over mij te zeggen licht, is dat zo. Jij beslist of je gehoorzaamt. In deze tijd komt deze vorm van gezagserkenning veel voor. Als ik het zinvol vind gehoorzaam ik aan die regel. Als ik de zin er niet van inzie, doe ik het niet. "Ik heb geen zin om naar die leraar te luisteren. Hij heeft zo weinig te melden." In feite neemt de mens zichzelf hier

als hoogste gezagsorgaan; ik bepaal.

Nog een opvatting: gezag is het dragen van verantwoordelijkheid voor de ander, zo lang hij of zij geen verantwoordelijkheid voor iets kan dragen. In deze zienswijze heeft het gezag een zegenrijke uitwerking. Het is gericht op de ander. Deze opvatting ligt wat dichterbij de bijbelse opvatting over gezag: gezag als dienstbaarheid.

Hoe is het bedoeld?

Gezag en de daal-aan verbonden gehoorzaamheid zijn – zoals we hierboven al zagen – een middel: leiden tot God, gericht op behoud. Daal-om heeft gezag als belangrijkste taak dienstbaar zijn. Als gezagsdrager ben je in de eerste plaats dienaar. Je bent ervoor om de zaak in goede banen te leiden. Het gaat er dus niet om, je macht te vestigen. Het gaat niet om jou, als gezagsdrager. Jij mag als opvoeder de uitgestoken hand van Vader aan het kind laten zien. Alles in je opvoeding is gericht op het behoud van je kind voor het koninkrijk van God. Gezag straalt dus in de eerste plaats liefde uit. Omdat onze grootste Gezagsdrager liefde is. Liefde betekent zorgzaam leiden, maar ook: trekken. Want liefde trekt. Liefde betekent enerzijds een arm om je heen, maar anderzijds ook duidelijkheid en openheid. Duidelijkheid biedt het kind veiligheid. Als gezagsdrager bied je daarom duidelijke grenzen aan. Grenzen geven de veilige route aan. Binnen dat gebied is het goed verkeren. Kinderen willen graag je grenzen verkennen. En doen wij bij God niet vaak hetzelfde? Wat kan nog net wel en wat kan niet

meer? Je kind vraagt daarmee eigenlijk: pa en ma, hoe hard zijn je grenzen eigenlijk? Waar sta je voor en waarom? Laat maar horen. En leg als ouder dan ook uit waarom je die grens trekt. Het is bovendien soms helemaal niet leuk voor een mens om duidelijk te merken wat de grenzen zijn. Er moet dan ingegrepen worden, bijvoorbeeld omdat er gevaar dreigt. Bijvoorbeeld: je loopt met je kind van vier jaar in de dierentuin. Je komt bij de tijgers. Ze liggen lekker te slapen in hun kooi. "Lijken we! grote poesjes, hè pap? Ik ga ze even aaien." Voor je het weet heeft je kind zich losgerukt en rent naar de kooi. Je hart slaat over en je rent je kind achterna. Net op tijd sleur je het bij de kooi vandaan. Je kind zet het op een brullen: "Ik wil tijgertje aaien."

Tederec begrijpt dat vader niet is blijven staan, maar het kind bij wijze van spreken bijna de aini uit de kom gerukt heeft. Vader dacht niet bij zichzelf: 'mijn kind moet er vanzelf maar achter komen hoe gevaarlijk zo'n tijger kan zijn. Dan doet hij het vast nooit meer.' Van dat laatste ben ik trouwens overtuigd, als vader niet ingegrepen had. Soms ontstaat de indruk dat we tegenwoordig regelmatig wel op deze manier opvoeden. Dat gaat dan onder het volgende principe: "Mijn kind moet er zelf maar achterkomen. Laat ze maar experimenteren." Die regel kun je in een aantal gevallen natuurlijk wel toepassen. Als je van tevoren maar goed overwogen hebt wat de consequenties zijn als het experiment verkeerd afloopt. Ouders mogen, je moet zelfs zeggen moeten opvoeden. Daar is best een portie durf voor nodig.

Want soms moet je tegenstrijdige gevoelens overwinnen. Je weet dat je kind het niet leuk zal vinden, als je dit tv-programma uitzet. Maar je bent gericht op zijn behoud. Laat daarom de liefde doorklinken. De spreukendichter zegt het zo: "Wie zijn zoon liefheeft, tuchtigt hem reeds vroeg." (13: 24) Nu moeten we bij tuchtigen niet meteen denken aan klappen. Tuchtigen betekent trekken. Trek je kind al vroeg naar de goede weg. Wijs hem op Gods weg. Een weg van liefde, die leidt naar een fantastisch leven.

Wil je weten hoe opvoeding zonder liefde eruit ziet? Daar geeft 1 Cor. 13 een helder antwoord op: o.a. je bent schallend koper, een rinkelende cimbaal, je bent niets, het baat niets. Echte liefde zoekt echter zichzelf niet, ze kwetst niemands gevoel, ze wordt niet verbitterd ze rekent het kwade niet toe. Dat lijkt me elke dag een hele uitdaging als opvoeder!

Hoe pas je het toe?

Hoe ga je in de praktijk van alledag nu om met gezag en gehoorzaamheid? Hieronder volgen een paar praktische tips, die je misschien een beetje kunnen helpen:

- Ga bij jezelf na, wat het doel is van een bepaalde regel die je je kind voorhoudt. Stel vooral noodzakelijke regels in.
- Past die regel wel bij zijn/haar leeftijd? Kun je dat nu wel van je kind verwachten?
- Hoe reëel is de regel die je stelt? Hoe gaan andere ouders met dezelfde regel om?
- Kies een geschikt tijdstip om je regel bekend te maken. Als je kind al onderweg is en met zijn jas aan de deur uitloopt, wordt je mededeling overstemd door de dichtslaande deur.
- Formuleer de regel duidelijk naar je kind toe met de reden, waarom je die stelt.

- Kijk je kind aan op het moment dat je met je kind de regel bespreekt. Ogen stralen iets van je emotie(liefde, warmte) uit. En je kunt de reactie van je kind in zijn ogen zien.
- Laat je kind eventueel reageren, op zijn minst herhalen, om te kijken of de boodschap goed overgekomen is.
- Je kunt ook met je kind bespreken wat de gevolgen, en eventuele sancties, zullen zijn als de regel niet gehandhaafd wordt. (Die sancties hoeft je niet altijd van tevoren af te spreken. Het geeft de indruk van: je zult het wel niet red- den, dan is hier onze maatregel alvast.) Kom na een poosje nog eens terug op je afspraken en kijk nog eens naar de realiteit ervan en hoe het gegaan is. Laat daarbij ook steeds je positieve indrukken duidelijk horen. Die werken namelijk sterker door dan je corrigerende mededelingen.
- Durf ook consequent te zijn. Kinderen willen immers graag duidelijkheid. Ze proberen dat min of meer bewust gewoon uit. Consequent regels handhaven is een vermoeiende bezigheid. Maar wel de moeite waard. Pas daarbij in elk geval de maat toe van Efeze 6:4.

Consequent regels handhaven is een vermoeiende bezigheid. Maar wel de moeite waard.

Kinderen zullen overigens bij een aantal regels roepen dat jullie antieke ouders zijn en dat andere kinderen allemaal wel mogen wat jullie verbieden. Daar hoeft je als ouders niet van ondersteboven te raken. Want zo beleven je kinderen het wel, maar het is meestal niet de realiteit. Wellicht krijgen kinderen in sommige gevallen te weinig dui-

delijke regels aangeboden, omdat ouders denken dat ze daarmee uit de toon vallen bij andere ouders. Laat je daardoor niet op het verkeerde been zetten.

Gehoorzamen en leeftijd

Bij elke leeftijdsfase, ga je op een andere manier met gehoorzaamheid om. Het indelen van kinderen in ontwikkelingsfasen en leeftijd heeft zo zijn nadelen. Maar laten we een grove indeling niet uit de weg gaan, omdat het te maken heeft met wat je van een kind mag verwachten in een bepaalde leeftijdsfase. Voor de indeling in ontwikkeling worden hoofdzakelijk aspecten genoemd die met het gehoorzamen en het gezag te maken hebben.

Vooraf is het misschien goed om op te merken dat je kind op weg naar de volwassenheid twee groeispurten doormaakt, namelijk in de periode van 6-8 jaar en van 12-15 jaar. Dat zijn vaak periodes waarin je kind wat sneller vermoeid raakt en daardoor ook vaak wat labiel is. Je kunt daar als opvoeder rekening mee houden, bijvoorbeeld in de eisen die je aan je kind stelt.

Van 0-4 jaar: het kind ontwikkelt zich voornamelijk via de zintuigen. Ze denken alleen in dingen die je feitelijk kunt waarnemen. Regels richt je daarom op zeer concrete zaken. Uitleg bij regels heeft nog niet zo veel zin.

4-6 jaar: je kind heeft nog geen weet van wat het wel en niet kan. Het gaat vaak op in de fantasie, waarin vrijwel alles mogelijk is. Niet gehoorzamen kan met de fantasie te maken hebben. Regels moet je in deze periode nog steeds heel concreet aangeven.

6-9 jaar: het geheugen begint zich te ontwikkelen. Je kunt regels voor langere termijn geven.

9-12 jaar: het kind ontdekt steeds meer wat **hei wel** en niet kan. Het begint het verband tussen de dingen te zien. Vanaf deze leeftijdsga je regels meer met kinderen bespreken en uitleggen waarom.

12-18 jaar: Het kind leert meer en meer conclusies te trekken. Voor **hei 15^e** jaar volgt een kind meestal de mening van de ouders als de eigen mening. Vanaf die leeftijd gaat het meer een eigen mening vormen. Je kunt de verantwoordelijkheid voor zijn daden steeds sterker bij je kind neerleggen en hem met de gevolgen confronteren.

We zijn vaak te vroeg geneigd te veel verantwoordelijkheden bij het kind neer te leggen.

Uit deze gegevens zal duidelijk worden, dat we vaak te vroeg geneigd zijn te veel verantwoordelijkheden bij het kind neer te leggen. We willen op te jonge leeftijd hen te belangrijke beslissingen laten nemen, waar ze nog niet aan toe zijn. Ze kunnen in feite de verantwoordelijkheid van een beslissing niet dragen, omdat ze nog overzicht missen. Iemand zei eens: "Opvoeden doe je tot het twaalfde jaar, daarna is het alleen nog maar bijschaven." Als je naar de bovenstaande gegevens kijkt is die opmerking zo gek nog niet.

Onderhandelen?

In onze tijd is het onderhandelen in de opvoeding een belangrijk item geworden. Dat heeft o.a. te maken met de invloeden van de Amerikaanse pedagoog Thomas Gordon. Op grond van bijbelse motieven en de ontwikkelingsgegevens van kinderen lijkt me de Gordon-methode in grote lijnen Bij jonge kinderen niet in te passen in een christelijke opvoe-

ding. Gordon gaat namelijk uit van de goedheid van het kind (een humanistische mensvisie). In zijn optiek kunnen opvoeders het eigenlijk alleen maar verknoeien voor het kind. Vanuit het bovenstaande kun je stellen dat onderhandelen in de opvoeding pas echt een rol gaat spelen als je kind in de puberteit komt. Dan gaat het langzamerhand de gevolgen van bepaalde beslissingen overzien.

Laatst hoorde ik een ouder in de supermarkt met hun kind van een jaar of vier onderhandelen over wat ze die avond zouden gaan eten. En die discussie was echt niet bedoeld om het kind een aantal groentennamen te leren. Mijns inziens past die probleemstelling niet bij een kind van die leeftijd. Dat verandert weer bij een kind dat in de basisschoolleeftijd zit (zo'n negen jaar). Dan nog vraag ik me af of een discussie over die punten erg veel zin heeft. Een kind van die leeftijd heeft wel wat anders aan zijn hoofd. Laat het toch lekker kind zijn. Vanaf dat het kind een jaar of zes is kun je kleine, voor het kind overzienbare, regels in de onderhandeling brengen. Onderhandelen is dan vooral bedoeld in de zin van: het kind leren nadenken over de regels, leren onderhandelen en leren de gevolgen van zijn beslissingen te kennen. Daarmee kun je je kind op die leeftijd nog niet verantwoordelijk stellen voor de genomen beslissing.

Onderhandelen in de opvoeding speelt pas echt een rol, als je kind in de puberteit komt.

Als ouder blijf je verantwoordelijk voor je kind. tot het echt op eigen benen kan staan. Als het zijn eigen beslissingen heeft leren overzien. In de meeste gevallen is dat pas vanaf zo'n

jaar of zestien. Dan nog blijft het van belang met je kind in contact te blijven over het waarom van de dingen. Juist dan breekt langzamerhand de gouden tijd aan dat je kinderen je beste vrienden worden. Je staat schouder aan schouder in de strijd van dit leven.

Negatief?

Gezag (en daarmee gehoorzaamheid) hebben nogal eens een negatieve klank. Dat heeft te maken met het misbruik van deze door God gegeven taak. In een aantal gevallen werd gezag vertaald met macht. En dat leidde tot misbruik. Dan werden niet opgevolgde regels de aanleiding voor zware, onredelijke straffen en maatregelen. Maar daar moeten we bij het licht van de bijbel gezag niet onder plaatsen. Gezag is en blijft van Godswege bedoeld om mensen te leiden naar de koele beken en de grazige weiden van zijn Rijk. Gezag heeft iets verzorgends.

Gezag heeft iets verzorgends.

Het ergste wat **we** een kind kunnen aandoen is het gezag te laten vallen. Dan maken **we** een kind onzeker. Het raakt de weg kwijt. Daardoor vermindert het sociale vermogen van een kind, omdat het later in de maatschappij niet kan omgaan met mensen boven zich. Het ergste is dat het goddelijke gezag daarmee voor het kind verduisterd dreigt te worden. Daarom willen we eindigen met de oproep: ouders durf op te voeden. Wees een wegwijzer voor je kind.

Jetze J.D. Baas is directeur van een gereformeerde basisschool en mede-hoofdredacteur van het opvoedingstijdschrift "dan de hand"

IK GELOOF WEL DAT ER IETS IS

J. Glas

evangelisatie en zending

De kloof tussen de christelijke boodschap en de mens van vandaag is diep, bijna onoverbrugbaar. De christelijke kerk in Nederland timmert alleen nog aan de weg in sommige streken en met behulp van stadsprojecten. Dit artikel kun beschouwd worden als een van de vele pogingen die ondernomen (kunnen) worden om bruggen te slaan,

Opzet

Het onderwerp 'de boodschap en de kloof' kan van drie verschillende kanten belicht worden. We kunnen met elkaar spreken over de plaats van de gemeente in de samenleving, over de wijze waarop de boodschap wordt doorgegeven of over de inhoud van de boodschap. Dit artikel kiest voor de laatste invalshoek. Het is mijn overtuiging dat naast de aandacht voor gemeenteopbouw en de communicatieaspecten van het evangelie, meer moet worden nagedacht over de vraag: Wat is de betekenis van het christelijke geloof voor de mens van vandaag? ¹ Ik wil proberen de relevantie van het christelijk geloof te laten zien aan de hand van het eerste stuk van de Apostolische Geloofsbelijdenis: het geloof in God de Vader. De vragen die door dit onderdeel van het geloof tegenwoordig opgeroepen worden, zullen we beschouwen in vergelijking met een stukje geschiedenis van het denken over de inhoud van dit geloofsdeel: de 19e eeuw ².

Secularisatie in de 19e eeuw

'Godsverduistering' en 'seculari-

satie' zijn betrekkelijk jonge begrippen, maar de zaak is niet van vandaag of gisteren. In de 19e eeuw dringen de ideeën van de Verlichting door in alle lagen van de samenleving. Zij tasten ook de grondslagen aan van geloof en kerk die eeuwenlang onwrikbaar vast lagen. Het proces van secularisatie wordt in dit tijdvak in gang gezet. Oude zekerheden worden aan het geloof ontfutseld en maken plaats voor twijfel en ongelooft. Het kenvermogen wordt beperkt tot de dingen die te zien zijn. Wonderen worden weggereken. Jezus is nog slechts het grote voorbeeld. Openbaring wordt onmogelijk geacht en de Heilige Schrift door de historici en kritiek van haas goddelijk gezag beroofd. Het mensbeeld is optimistisch en het vooruitgangsgeloof groot. Godsdienst en kerk moeten bijdragen aan het belang van de natie. Vroomheid staat gelijk aan het nastreven van de deugd. Het Opperwezen kan tevreden zijn over ieder burger die de goede deugden voorstaat. Allard Pierson (1831-1896) en Conrad Busken Huet (1826-1886) riken in tot welke resultaten het modernisme moet leiden en verbinden daaraan de konsekwentie door het ambt van predikant neer te leggen en uit de kerk te treden.

Naast het rationalisme van de Verlichting, werkt ook het subjectivisme van de Romantiek in deze eeuw door. Waar allerlei zekerheden worden weggeslagen, zoekt men de grond van het geloof in de ziel als laatste bolwerk ³.

Ontwikkelingen in de 20e eeuw

Welk beeld van de secularisatie hebben we een eeuw later? Ik wil op drie zaken wijzen. In de eerste plaats is de ontkerkelijking algemeen geworden. Cijfers van bevolkingsonderzoeken tonen een razendsnelle afname van het christelijk geloof. Deze gegevens laten zien dat het kerkvolk, dat in de 19e eeuw nog weinig moest hebben van allerlei nieuwe ideeën, in de 20e eeuw massaal konsekwenties verbindt aan de omwentelingen in wereld en kerk. Geloven kan men ook wel buiten de kerk en op eigen manier. In de tweede plaats is het geloof in God getraumatiseerd. De 20e eeuw rekende af met het optimistische mensbeeld en het vooruitgangsgeloof van de 19e. Twee wereldoorlogen en het voortbestaan van grote problemen op het gebied van de economie en het milieu hebben de weg bereid voor de afbraak van het optimisme. In de derde plaats is de ontkerkelijking geradicaliseerd. Je hoeft niet het ambt neer te leggen of uit de kerk te treden wanneer je moeite hebt met je geloof. Ook als predikanten persoonlijk niet meer bidden tot God, kunnen ze nog wel een boodschap hebben voor de gemeente ⁴.

Dezelfde kloof

Wanneer we de 19e en de 20e eeuw met elkaar vergelijken, zijn er verschillen aan te wijzen, maar we zien ook dat de problematiek niet wezenlijk anders is. Als H. Ravinck aan het eind van de 19e eeuw in zijn dogmatiek een enkel doorkijkje gunt in de geest van zijn tijd, zegt hij: "Er is veel beweging op godsdienstig gebied, maar er is weinig echt godsdienstig leven"⁵. Verder citeert hij iemand die beweerde dat men nog wel z'n belijdenis gelooft, maar niet meer z'n geloof belijdt "Treffend is zijn verwijzing naar een woord van Nicolaas Beets: "Of godgeleerdheid smale en wijsbegeerte spott', God zelf is de laatste grond van mijn geloof in God"⁷. Als ik deze uitspraken vergelijk met de situatie waarin de christelijke kerk vandaag verkeert, concludeer ik dat er inhoudelijk niet veel is veranderd. Er zijn de reeds genoemde verschillen, maar inhoudelijk hebben we dezelfde strijd te voeren als het voorgeslacht in de 19e eeuw. De kloof werd ook toen al heel sterk ervaren. Het lijkt erop alsof gereformeerde, reformatorische en evangelische kerken zich vandaag blind staren op de in de tweede helft van de 20e eeuw ontstane situatie: het modernisme (1960-1990), gevolgd door het postmodernisme (1990-). Deze kerken kijken tegen deze situatie aan vanuit de gereformeerde zuil, pijler van de waarheid, die aan het eind van de 19e eeuw is opgericht en het gebouw van geloof en kerk tot in de tweede helft van de 20e eeuw heeft gedragen. Nu deze zuil scheuren en gaten vertoont en helemaal afgebroken wordt, lijkt de schade niet te overzien. In werkelijkheid ligt de situatie anders. We hebben ons ten onrechte veilig gewaand, we hebben het te goed gehad, we zijn het grootste gedeelte van de 20e eeuw er zonder al te grote klee-

scheuren vanaf gekomen. Maar dat was slechts een schijn.

Geloven in iets

We kunnen niet anders dan met groot respect spreken over de enorme denk- en daadkracht die tot het oprichten van de gereformeerde zuil heeft geleid. We hoeven alleen te denken aan de plaats die weer gegeven werd aan het gereformeerde denken in het wetenschappelijk spectrum. De theologie had zich in de 19e eeuw teruggetrokken in enkele rationalistische en subjectivistische loopgraven. Men wilde het geloof teruggeven aan het volk. Godsdienst is veel meer dan een historisch verschijnsel (rationalisme) of een subjectieve uiting van het gemoed (subjectivisme).

Wat kunnen we leren van de strijd die toen gevoerd is over het geloof in God de Vader? Het is opvallend dat na twee eeuwen van ontkerstening nog altijd een marge is overgebleven waarbinnen de mens naar hartelust religieus kan zijn. Van Cicero is de bekende uitspraak dat geen volk zo barbaars is of het gelooft aan goden. Deze uitspraak is de eeuwen door bevestigd. Het theoretisch atheïsme is een zeldzaamheid. Er is niemand die niets gelooft. De religie zit te diep in de menselijke natuur en de openbaring spreekt te luid. Er is in de mens een onuitroeibaar besef van het bestaan van een hogere macht. Geloven is normaal voor een mens. Alleen wie dwaas is, probeert dat te ontkennen. Bewijzen voor het bestaan van God zijn niet te geven, maar aan de andere kant is het geloof niet onredelijk en kunnen bewijzen daarvoor wel getuigenis geven aan het geloof⁸. Bavinck schrijft dit gegeven toe aan een vatbaarheid voor religie in de menselijke natuur. Volgens hem past geloven helemaal bij de mens als het door

God geschapen beeld van God. Ook al is die toestand door de zonde bedorven, de mens blijft aan God verwant en Hem zoeken of hij Hem al tastende kan vinden⁹.

Deze verklaring kan worden bevestigd door onze aan het einde van de 20e eeuw opgedane ervaringen. Wie op straat een gesprek aanknoopt over God, kan de volgende reactie krijgen: "Ja, weet je, ik ga niet naar de kerk, ik geloof ook niet in de God van de bijbel, maar ik denk wel dat er iets is en ik geloof ook dat er na dit leven iets zal zijn". Er was een emancipatie gaande om de mens, de wereld en de wetenschap los te maken van God (modernisme). In de Nederlandse literatuur was het toen gewoonte om het christelijk geloof belachelijk te maken. Vandaag ziet men weer in dat er toch nog iets is als een hogere macht, dat de wetenschap niet te beoefenen is zonder vooroordelen, dat de wereld niet maakbaar is en de mens niet vrij (postmodernisme).

God op non-actief

Geloven in iets, dat weliswaar op grote afstand staat, maar misschien nog enige zin kan geven aan leven en sterven, is de moderne variant van het wijsgerig denken dat bekend is geworden onder de naam deïsme¹⁰. Het deïsme graaft een kloof tussen God en schepsel. Ze houdt van God niets over dan een abstracte eenheid, een eentonige existentie. Hij heeft de schepselen wel geschapen, maar laat hen verder bestaan in hun eigen, in de schepping meegekregen kracht. God werkt op zijn schepping slechts in door natuurlijke wetten en krachten. De mens is met zijn verstand en wil zichzelf genoeg. Het deïsme maakt de mens onafhankelijk van God. Niet in de verbondenheid met God, maar in de schei-

ding van Hem ligt zijn zaligheid. Het deïsme plaatst God en mens als twee elkaar heconcurrerende machten dualistisch naast elkaar die in voortdurende strijd zijn gewikkeld. Hoe meer Gods voorzienigheid zich uitbreidt, des te meer verliest het schepsel zijn zelfstandigheid en vrijheid. En omgekeerd kan het schepsel alleen zijn zelfwerkzaamheid handhaven als het God terugdringt en hem van zijn heerschap pij berooft. Maar of de mens hierop vooruit gaat? Hij krijgt meer ruimte om zijn autonomie te beleven, maar wordt toch in de armen gedreven van de heidense leer van het toeval. Samengevat houdt dit denken in: God op non-actief en de mens niet echt vrij.

Gods verbond met mensen

Heeft het christelijk geloof in een persoonlijke God die Vader is vandaag nog enige relevantie? Het postmoderne levensgevoel leidt niet tot een persoonlijke band met de levende God. Waarom god dienen, als hij zich in het geheel niet om ons bekommert? Een god die iets is en zich niet duidelijk aan ons kenbaar maakt en zich met ons bemoeit, is niets. Wat heb je aan een god die in een luie leunstoel zit, vrij van bezigheden, werkeloos toekijkend? Een god die onverschillig staat tegenover de wereld is nutteloos. Op dit punt biedt het christelijk geloof dat God zich met men'; en wereld verbonden heeft en in Jezus Christus die hand niet laat verbreken, maar herstelt en juist verder uitbouwt, perspectief. Het kan de ogen openen voor het feit dat de bijbel niet is een verzameling Joodse en christelijke geschriften, maar woorden in diepe en liefdevolle verbondenheid gesproken. Ik besef weer – hoe ook m'n vragen, vragen blijven – dat alles beter is dan overgeleverd te zijn aan het toeval en dat

ik met mijn schuld en machteloosheid bij mijn hemelse Vader kan binnenlopen. Hij is verre van een concurrent. Wat valt er tegen Hein op te concurreren? Ik wil Hem ook niet 'mijn partner' noemen, maar ik mag wel zijn kind en medewerker zijn. Natuurlijk kan ik als mens in m'n hoogmoed proberen om enige tijd onafhankelijk van Hem te bestaan. Sommige mensen houden dat zelfs hun leven lang vol. Dat is bij de gratie van zijn goedheid, of is het straf? ¹¹. Maar vroeg of laat zal men toch tot de erkenning moeten komen dat een mens de risico's van het leven niet op eigen kracht kan afwenden. Het is bijzonder vruchtbaar voor vandaag om de leer van het verbond opnieuw door te denken.

Twente onder de rook van Enschede

Op een zaterdagmiddag in mei 2000 is een groep medewerkers van het E&R-zomerproject in Haaksbergen bijeen. Zij spreken over het doorgeven van de boodschap aan mensen op de camping die voornamelijk afkomstig zijn uit Enschede. De vraag komt aan de orde: hoe kóm je tot een goed gesprek? Ze horen twee ont-ploffingen in de verte. Alsof twee vliegtuigen na elkaar de geluidsbarrière doorbreken. Ten Noordoosten van Haaksbergen stijgt een donkere rookpluim op die al gauw over heel Twente naar het westen toe zich uitbreidt: de ramp van Enschede. Mensen die de ramp hebben meegemaakt, zitten in de zomervakantie – of noodgedwongen al eerder – op hun tuinstoeltjes voor een stacaravan op de camping. Hoe kóm je tot een gesprek over het evangelie, het goede bericht van God voor mensen? Geloven is niet meer je vertrouwen stellen op jezelf, maar op God (zie Handelingen 16:31 in combinatie met 2 Korintiërs 1:8-11) ¹². Het leven in

de Nedelandse samenleving lijkt niet zo riskant. Toch is dit maar schijn. Hoe reageren mensen op nieuwe risico's? Op de manier van Jezelf verzekeren? Jezelf onkwetsbaar maken door op dingen te vertrouwen als medicijnen, verzekeringspolis, arbeidsgaranties, en vakantie, eigen huis en tuin? Of reageren mensen op de manier van overgave in vertrouwen? En stellen zij hun vertrouwen op iemand die zich voor hen garant heeft gesteld, in het volle besef dat hij zich nooit kunt indekken tegen alle schade ¹³. Heeft de postmoderne mens echt een ramp nodig om in te zien dat de HERE een schild is (Psalm 3:4) die de klappen opvangt?

Apologie

Apologie staat voor het reken-schap afleggen van het christelijk geloof (zie 1 Petrus 3:15). Nu hoeven wij het geloof niet relevant te maken. Het geloof is relevant voor de wereld die Gods schepping is. Wij moeten wel leren om de relevantie van het geloof onder woorden te brengen, om de relevantie te laten zien. Apologie is: goed luisteren, het geloof naast de overtuiging van de gesprekspartner leggen, over de verschillen doorpraten en vragen of hij die relevantie kan inzien van het christelijk geloof. Je geloof bewijzen en iemand anders tot geloof brengen is niet aan de mens. Het is de heilige Geest die de mens moet overtuigen dat het evangelie, dat vanwege de zonde haaks op de wereld staat, alle aan-neming waard is. Maar degenen die het hebben aangenomen dienen het wel door te geven, ook postmoderne christenen.

Ds. J. Glas is predikant van de Gereformeerde Kerk te Almelo

¹ De conferentie die door de Evangelische Omroep eind november 1997 werd georganiseerd over 'de boodschap en kloof' heeft voor dit thema aandacht gevraagd. De neerslag daarvan vinden we terug in *De Boodschap en de Kloof, communicatie van het Evangelie in een postmoderne tijd*, sam. A.G. Knevel (1997). Al eerder werd in de brede kerkelijke pers gesteld dat de grote verhalen verleden tijd waren. Dit thema werd opnieuw aan de orde gesteld door het Gereformeerd Sociaal en Economisch Verband op een congres in april 1999. We kunnen de informatie daarover nalezen in *Bruggen slaan, Communicatie van het evangelie in een postmoderne tijd* (Barneveld 1999). In de genoemde brochures vinden we weinig over de betekenis van de inhoud van het christelijk geloof voor de mens van nu. In november 1999 vond opnieuw een congres plaats waarin een aanzet gegeven werd tot het nadenken over de betekenis van christelijke geloofs zekerheid in de postmoderne tijd. Onder redactie van Koert van Bekkum en Rien Rouw is een bundel artikelen verschenen onder de titel *Geloven in zekerheid?* (Barneveld 2000).

² Het nadenken over het onderwerp 'de boodschap en de kloof' vindt vandaag plaats vanuit de overgang van de moderne naar de postmoderne tijd. Dat blijkt ook uit de ondertitel van de in de eerste noot genoemde brochures. Maar het probleem is niet nieuw.

³ Voor een overzicht van de ontwikkelingen in de 19e eeuw kan men terecht bij A.J. Rasker, *De Nederlandse Hervormde Kerk vanaf 1795* (Kampen 1974).

⁴ De hermeneutiek (visie op het verklaren van de bijbel) van de Amsterdamse School levert voorbeelden. Wonderen behoeven niet echt gebeurd te zijn om toch een waarheid te bevatten. Predikanten die vanuit deze hermeneutische instelling de Heilige Schrift uitleggen, zijn ervan overtuigd dat ze een boodschap hebben, maar de boodschap blijft ergens in het luchtledig hangen, omdat alle feiten die aan de historische gedeelten van de bijbel ten grondslag liggen daaronder zijn weggeslagen. De opstanding van Jezus is niet echt gebeurd, maar is daarom nog

wel waar. Het verhaal (!) leert ons dat we wanneer we het moeilijk hebben moeten opstaan, opstandig moeten worden. Het geloof dat we aantreffen in de postmoderne tijd richt zich niet op uit de slag die de Verlichting in West-Europa heeft gewonnen.

⁵ H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, 4 dln. (5e uitg.; Kampen 1967), 1:83.

⁶ Bavinck, 1:84.

⁷ Bavinck, 1:563.

⁸ Het bewijzen van het bestaan en de werkzaamheid van God staat in een oude wijsgerige traditie. De schoonheid, de harmonie, de beweging, de doelmatigheid van de wereld, de rede, het belang van religie voor staat en maatschappij en de overeenstemming tussen de volken hierover werden voor het doel gebruikt om te laten zien dat het niet wijs is om niet in God te geloven.

⁹ Bavinck: 1:252-245, 466-472, 534, 4:76.

¹⁰ Zie het artikel over het deïsme van S.J. Popma in de *Christelijke Encyclopedie* (2e uitg.; Kampen 1957), 2:378-379.

¹¹ Dat mensen in alle rust, schijnbaar ongestraft, het leven kunnen leiden waarvoor zij, los van God, gekozen hebben, blijkt uit Romeinen 1:18-32. God kan mensen uitleveren aan het leven waarvoor zij zelf gekozen hebben (zie vers 24, 26 en 28). Mensen zelf hebben dat niet in de gaten, maar het is alsof God over hen zegt: ga maar door, je zult wel zien waar het op uitloopt.

¹² Paulus wist het allemaal mooi te vertellen, maar moest er zelf ook weer in geloven.

¹³ Meer over het verschil tussen verzekering en zekerheid bij: J. Hoogland, Over verzekeringsmaatschappijen en de 'saus van de zingeving', in: *De Boodschap en de Kloof* (1997), 9-17.

uit de kerken

Leerdam - Beroepen: H. Hoksbergen, kandidaat te Amersfoort.

Krimpen aan den IJssel - Beroepen: J.B. de Rijke te Eindhoven.

Venlo - Aan ds. J.A. Roose, predikant te Venlo, is op zijn verzoek en met instemming van de classis Noord-Brabant/Limburg ontheffing verleend uit het ambt van predikant.

Driebergen/Rijsenburg - Beroepen: R.P. Heij, kandidaat te Hardenberg.

Zuidbroek - De kerkenraad van Zuidbroek heeft haar predikant ds. T.C. Zwarts afgezet. Na instemmende beoordeling van de classis Stads kanaal moest de raad hiertoe met diepe droefheid overgaan. Tot de afzetting is besloten op grond van gebleken grensoverschrijdend optreden in pastoraal contact.

Leiden - Nieuwe scriba: W.E. Knol, Aloëlaan 32, 2316 XT Leiden (wout_wendel@worldmail.nl)

Classis Zutphen - Wijzigingen deputaten: Adresvoerende kerk: Apeldoorn-Centrum. Deputaat scriba: Mw. E.R. Schuring, Chris Wegerifstraat 8, 7311 RG Apeldoorn, tel. 055-5760001, e-mail: E.R.Schuring@hetnet.nl.

lie3 van de week

Enkele weken geleden verscheen het *Liturgisch Katern*. Dit katern, een uitgave van Deputaten Eredienst, werd samengesteld in opdracht van de GS Leusden 1999. In het *Liturgisch Katern* zijn onder andere een aantal liturgische gezangen' opgenomen. Daaronder bevinden zich vier melodietjes bij het Onze Vader. De componisten zijn: Paul Schotlaert, Willem Vogel, Paul Christiaan van Westering en Dirk Zwart. In de serie Lied van de Week 2000/2001 worden alle vier de melodietjes besproken: in deze aflevering zijn dat de melodietjes van Vogel en Van Westering, de overige twee volgen in februari a.s.

Het Onze Vader heeft vanaf het allereerste begin een belangrijke plaats in het leven van de kerk ingenomen. Al in de Didachè, de zogenaamde Leer der Twaalf Apostelen (ca. 110 n. Chr., Antiochie) wordt de priester christenheid aangespoord om het gebed driemaal per dag te bidden: in hoofdstuk 8 van dit boekje wordt het Onze Vader geciteerd na de woorden: 'En bidt niet als de heidensden, maar zoals de Heer in zijn evangelie geboden heeft, bidt aldus:...' En nadat het Onze Vader is weergegeven, vervolgt de schrijver: 'Bidt driemaal daags aldus'.

Het is niet zeker wanneer het Onze Vader een vast onderdeel van de kerkdienst is geworden, maar vanaf de 4de eeuw zijn er signalen die in die richting wijzen. Toen het eenmaal een vaste plaats had gekregen, maakte het Onze Vader deel uit van de viering van het Avondmaal. In het Officie, de dagelijkse gebedsdiensten, vormde het Onze Vader oorspronkelijk de afsluiting van

de dienst, terwijl het naderhand dagelijks 15 tot 20 maal gebeden werd. Ook maakte het Onze Vader al vroeg deel uit van de catechese.?

Vanuit onze eigen kerkelijke traditie zijn we geneigd zijn om 'gebed' automatisch te associëren met 'gesproken woord'. Toch is dat niet juist. De geschiedenis van het Onze Vader laat zien dat dit gebed, in aansluiting bij de oudtestamentische traditie, vanouds niet werd gesproken maar gezongen, aanvankelijk vooral door gemeente en voorganger samen, later ook door de voorganger alleen. Er is een traditie bekend waarin de gemeenteleden elke bede met 'amen' beantwoordden.

Voor het gezamenlijk zingen van het Onze Vader is ook veel te zeggen: het biedt een goede mogelijkheid om dit bijzondere gebed, dat ieder toch uit zijn hoofd kent en dat als geen ander gebed uiting geeft aan de band met de kerk van alle tijden en plaatsen, gezamenlijk geuit

wordt. Gezamenlijk spreken is een goede mogelijkheid, maar gezamenlijk zingen nog meer. De eeuwen door zijn er talloze melodietjes ontstaan en sinds kort zijn er door middel van het Liturgisch Katern vier concrete mogelijkheidslieden ter beschikking – het Liturgisch Katern is immers zo uitgegeven dat het achter in vrijwel elke uitgave van het Gereformeerd Kerkboek ingevoegd kan worden.

Willem Vogel

Het Onze Vader van Willem Vogel verscheen nog niet zo lang geleden voor het eerst in druk, namelijk in de bundel Zingend Geloven 6.³ Vogel, tot voor enkele jaren cantor en nu nog organist van de Oude Kerk in Amsterdam, schreef de melodie voor de gemeente die in dit gebouw samenkomt. Deze gemeente zingt haar vrijwel iedere zondag.

De melodie van Vogel is eenvoudig, maar vol zeggingskracht. Ze valt aan de hand van de tekst uiteen in twee delen: van de aanhef 'Onze Vader...' tot en met de bede 'En leid ons niet in verzoeking...' en vervolgens de lofverheffing 'Want van U is het koninkrijk...'. Deze muzikale verdeling is te zien aan de muzieknotatie: het eerste gedeelte met zwarte nootjes zonder stok, het tweede deel met afwisseling tussen dichte en open noten met de gebruikelijk stok.

Het eerste deel beweegt zich met het spreekritme van de tekst mee. De omvang is beperkt: van c' tot en met bes. Kenmerkend

voor dit deel is de melodische wending waarmee het hcgint, op de woorden: 'Onze Vader...' (c-d-f); die wending komt ook voor bij 'Geef ons heden...' en 'maar verlos ons...'.

Het tweede deel heeft een andere ligging. Beweegt deel 1 zich rond de slottoon f, deel twee ligt hoger en beweegt voornamelijk boven die slottoon; daardoor krijgt de *lofverheffing* een stralend en feestelijk karakter. Deze lofverheffing kan overigens heel goed vierstemmig gezongen worden. Die vierstemmigheid is te vinden in de begeleiding die Vogel bij de melodie schreef.⁴ Het is een goede mogelijkheid om die vierstemmigheid, wanneer de gemeente het voorgaande goed beheerst, aan de gemeente aan te leren. Ook kan een zanggroep uit de gemeente die vierstemmige versie zingen.

Paul Christiaan van Westering

De melodie die Paul Christiaan van Westering schreef is veel ouder dan die van Vogel. 'Inge-wijden' zien dat aan de muzieknotatie, maar het is ook te zien aan de spelling van de tekst. Van Westering (1911-1992) schreef de melodie in de vroege jaren '40, de jaren waarin hij in Haarlem en omstreken actief was als cantororganist. Zijn Onze Vader was jarenlang in gebruik in de kerken van het zogenaamde Hersteld Verband. Van Westering is voor de vrijgemaakte kerkganger geen vreemde, want ook gezang 3 is van hem afkomstig. Ook een ieder die vertrouwd is met *Dik-kertje Dap, Ik heb een tante en een oom, Het fluitketeltje* of *De geit van dokter Sanders* kent Paul Christiaan van Westering, want hij schreef de melodieën bij deze en verschillende andere kinderliedertjes van Annie M.G. Schmidt. Daarnaast was hij actief als componist op nog andere vlak-

ken en als muziekjournalist. Van Westering's zetting van het Onze Vader is uiterst gedragen en ingetogen van karakter. Dat komt o.a. tot uiting in de dynamische tekens die hij bij zijn melodie zet: p aan het begin, *mf* vanaf 'Geef ons heden...', *pp* bij 'en leid ons....', f bij het eerste 'amen' en p bij het tweede 'amen'⁵. De melodie legt een hoogtepunt bij de bede om vergeving: een stijgende lijn en een melodisch hoogtepunt, gevolgd door het *pianissimo* gezongen 'en leid ons niet in verzoeking....'.

Algemeen

Het zingen van een niet berijmde tekst is iets heel anders dan het zingen van een coupletlied. We zijn daar met gezang 3 en 4 al enigszins aangewend, maar desondanks zal een gezongen Onze Vader wennen zijn. Het is belangrijk om daar gelijk bij het aanleren rekening mee te houden.

Het belangrijkste verschil is dat een strofenlied doorgaans een duidelijke ritmiek heeft en 'strak in de maat' gezongen wordt. Dat 'strak in de maat'-zingen is voor een onberijmde tekst juist de dood in de pot: bij dit soort gezangen gaat het er juist om dat 7e declamerend gezongen worden, vanuit het tekstritme. In de melodie van Vogel is dat duidelijk aangegeven: hij gebruikt niet de gewone noten met stok en vlaggen maar zwarte bolletjes, terwijl hoven de lettergrepen die een accentje krijgen een accenttekentje staat genoteerd. Het gaat om de lettergrepen die ook bij het spreken van de tekst een accent krijgen. De tussenliggende lettergrepen krijgen bij het spreken geen accent. Integendeel, ze worden eerder haast terloops uitgesproken. Als we de melodie van Vogel zingen dan moeten we van accent tot accent ziigen en tussen door de overige

lettergrepen als vanzelf, zonder nadruk meenemen. Bij melodie ondersteunt dat trouwens want meestal liggen de accentnootjes net een stapje hoger (soms lager) dan de vorige. Dat is het oude principe van reciteren: alles op één noot zeggen/zingen met op de woorden die een accentje krijgen even een stapje omhoog of soms ook naar beneden.

In de praktijk tekent dit: a) het tempo mag beslist niet te lang zijn (ga uit van het spreektempo); b) het aanleren kan het beste met armbewegingen ondersteund worden. De gebruiken slagfiguren gaan hier niet op; beter is het de woordaccenten aan te geven en voor te bereiden. Goed voorzingen is alles. In woorden beschreven lijkt het wellicht of het hier om moeilijke gezangen gaat, maar dat is niet zo. De melodieën zijn natuurlijk en als we ze goed laten horen dan gaat het aanleren ook goed. Als er besloten wordt om als gemeente het Onze Vader te gaan zingen, dan is het zinvol om een keuze te maken. Er zijn nu vier melodieën beschikbaar, maar dat wil niet zeggen dat een ieder nu verplicht is vier melodieën aan te leren. Het is verstandig om te beginnen met één melodie. Als die goed ingebed is in het gemeenteleven, dan is het wellicht de tijd om te werken aan een volgende melodie. Zoals blijkt uit de bovenstaande beschrijving van twee van de vier melodieën heeft elke versie een eigen karakter. Zo kunnen de melodieën gekozen worden aan de hand van de brede liturgische context.

Voor organisten stelde de VGK een begeleidingsbundel samen met begeleidingen bij alle gezangen uit het Liturgisch Katern.⁶

A.P. de Heer-deJong, is musicus en publicist (kerk)muziek en liturgie. Zij woont in Amersfoort

¹ Liturgische gezangen: gezongen onderdelen van de liturgie. In het *Liturgisch Katern* zijn upgenonien: Votum, geloofsbelijdenis van Nicea. Apostolische geloofsbelijdenis, Onze Vader en Amen.

Uitgebreide informatie over de plaats die het Onze Vader in de liturgie inneemt en innaam is o.a. te vinden in: Dn. G. van Rongen, *Het Onze Vader in de liturgie*. In: Eredienst jg. 24 nr. 4, augustus 1997, 110-116; nr. 5, oktober 1997, 146-152; en jg. 25 nr. 1, februari 1998, 1-6.

¹ *Zingend Geloven* Bijdragen tot de ontwikkeling van het nieuwe kerklied. Deel 6. Zoetermeer 1998. De serie *Lingend Geloven* is een uitgave van uitgeverij Boekencentrum en de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, en kan gezien worden als een bijdrage aan het nieuwe kerklied ná de uitgave van het Liedboek. Het lied is ook te horen op de cd *Geef stem aan de Eeuwige. Vormen van Kerkmuziek van Willem Vogel*. 1998 NCRV. NC 9801. Te verkrijgen via: NCRV-uitgaven, postbus 250130, 1202 HR Hilversum.

² Deze vierstemmige versie is te vinden in de meerstemmige uitgave van *Zingend Geloven 6* én in de begeleidingsbundel bij het Liturgisch Katern die de Vereniging van Gereformeerde Kerken-organisten uitgaf.

P is piano (zacht), **mf** is mezzoforte (halfsterk), **pp** is pianissimo (heel zacht) en **f** is forte (sterk).

³ Begeleidingsbundel bij het *Liturgisch Katern* van de Gereformeerde Kerken (vrijg.) in Nederland Zuidhorn 2000. Te bestellen door f 19.50 (VGK-leden: f 14.50) over te maken **op** giro 31 05 503 in v **VGK** te Leeuwarden o v v van 'Begeleidingsbundel'. In sommige exemplaren is in de zetting van het Onze Vader van Willem Vogel een foutje geslopen: de *e* in de sopraan op de lettergreep 'ge' ('da-ge-lijks') moet een *d* zijn.

Persbericht

Gezamenlijke predikantenconferentie CGK/GKV

Deputaten voor de Eenheid van de Gereformeerde Belijders in Nederland van de Christelijke Gereformeerde Kerken en Deputaten Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerken (sectie CGK) hebben het voor-nemen een conferentie te organiseren voor alle predikanten van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken.

Het organiseren van zo'n conferentie vloeit voort uit hun opdracht na te gaan hoe datgene waarover landelijk overeenstemming is bereikt, in de praktijk gestalte krijgt.

Het is vooral de prediking van het evangelie waarin zaken als de toe-eigening van het heil en de beschouwing van de gemeente een plaats (dienen te) krijgen. Daarom zal tijdens de conferentie met elkaar gesproken worden over de prediking: welke plaats hebben verbond, kerk, wedergeboorte en bevinding in de prediking?

De hoogleraren B. Kamphuis en J. W. Maris zullen daarover korte inleidingen houden.

De conferentie zal onder leiding staan van hoven genoemde deputaten. Over het houden van deze conferentie is overleg geweest met de voorzitters van de beide predikantenverenigingen.

In de loop van december zullen alle predikanten van beide kerken een persoonlijke uitnodiging ontvangen met een compleet programma voor de conferentie.

De conferentie zal worden gehouden D.V. op woensdag 7 februari 2007 te 9.30 uur in het

gebouw van de Theologische Universiteit te Apeldoorn.

Deputaten rekenen erop dat vele predikanten deze conferentie bezoeken. Kerkenraden kunnen hun predikant stimuleren om de conferentie bij te wonen. De prediking is immers ook voor kerkenraden en gemeenten een zaak van groot belang.

Namens genoemde deputaten.

ds. J.W.Schoonderwoerd,
secr. deputaten CGK
ds. P. Groenenberg,
secr. deputaten GKV